



UNIVERSITAT_{DE}
BARCELONA

Estudi de l'aixovar de la tomba quatre de Fyrkat, Jutlàndia (segle X)

TREBALL FINAL DE GRAU D'ARQUEOLOGIA CURS 2020/2021

JUDIT HERNANDEZ MAS

NIUB: 96088834

Tutora: Esther Travé Allepuz

Arqueologia Medieval, Moderna i Contemporània

Agraïments

Primerament, voldria agrair profundament la col·laboració i empenta de la meva tutora de treball, la Dra. Esther Travé Allepuz, així com el suport dels meus companys universitaris, Mireia Bartolomé, Claudia Masó, Laura Vidal, Almudena Machhadi, Albert Ruiz i especialment agrair l'ajut incondicional de Gerard Jover Santos. Altrament, vull donar gràcies a tota la meva família, mare, germà, fills i parella per la seva paciència i recolzament infinit, en particular al meu pare Mateu Hernández Bosch.

Estudi de l'aixovar de la tomba quatre de Fyrkat, Jutlàndia (segle X)

Resum

Amb aquest estudi es proposa un apropament al món funerari escandinau a través de l'estudi de l'aixovar d'una rica i peculiar inhumació femenina, datada de l'any 980 dC dins la necròpolis de la fortalesa-poblat de Fyrkat, de la regió de Jutlàndia (Dinamarca). Amb aquest treball s'intentarà establir possibles correlacions del conjunt material de la tomba amb el comportament social de la inhumada, a partir d'una anàlisi científica del caràcter simbòlic de les restes arqueològiques, per tal de comprendre simultàniament, la coexistència del paganisme i el cristianisme en un moment de profunds canvis socioculturals dins les comunitats humanes que habitaren aquesta zona danesa durant el segle X.

Paraules clau: tomba femenina, arqueologia viking, xamanisme medieval, Dinamarca, segle X.

Abstract

This paper approaches the Scandinavian funerary world through the study of the belongings of a rich and peculiar female burial, dating from 980 AD in the necropolis of the fortress-village of Fyrkat, the region of Jutland (Denmark). This work and establish possible correlations between the tomb's material set and the social behavior of the buried woman within. We will explore the symbolic character of the archaeological remains from a scientific standpoint and analysis, in order to simultaneously understand the coexistence of paganism and Christianity at a time of deep sociocultural change within the human communities that inhabited this danish area during the 10th century.

Keywords: female tomb, viking archeology, medieval xamanism, Denmark, 10th century.

SUMARI

1. Introducció	5
2. Objectius.....	5
3. Metodologia.....	6
4.1. Context polític i geogràfic.....	6
4.2. Context sociohistòric.....	9
4.3. Fonts literàries i mitològiques	15
5. Resultats	20
5.1 La fortalesa-poblat de Fyrkat	20
5.2. La necròpolis.....	29
5.3. La Tomba quatre i l'aixovar.....	31
6. Discussió	42
7. Consideracions finals.....	51
8. Bibliografia.....	53

1. Introducció

El nostre estudi presenta l'anàlisi de la inhumació femenina, anomenada tomba número quatre del poblat de Fyrkat, al nord de Jutlàndia, de la Dinamarca de finals del segle X. Les principals motivacions d'aquesta recerca són intentar conèixer el rol social de la inhumada, que es diferencia dins del recinte funerari perquè presenta un ric i peculiar aixovar que, en el seu conjunt, suposa una forta càrrega simbòlica que la vincula amb el món ritual escandinau. A partir de l'anàlisi dels vestigis arqueològics, volem explorar la importància social de l'ofici de la inhumada dins la cultura viking en un moment de canvi com el que suposà la instauració oficial de la religió cristiana i la progressiva desaparició de les creences paganes.

La nostra societat actual, hereva de la mentalitat judeocristiana, ha obviat l'estudi del món femení dins del món simbòlic i religions del paganisme. Així com es coneixen els druides celtes i els seus trets identitaris, no es té present l'existència d'aquestes dones vikingues, que tenien una influència social similar a la dels druides, doncs eren veritables puntals en la cosmovisió religiosa de les creences del moment en aquests pobles del nord. L'interès d'aquest treball és, per tant, narrar i reivindicar la història d'aquestes dones singulars sovint oblidades per la historiografia medieval europea.

2. Objectius

El nostre període i escenari d'anàlisi se situa en un moment de transició entre el paganisme i el cristianisme que va tenir grans repercussions socioculturals i polítiques dins la societat viking de l'època. En base a la peculiaritat i riquesa de l'aixovar de la inhumada, el nostre objectiu principal és interpretar el rol social d'aquest personatge i esbrinar les possibles relacions que la vinculen amb l'aristocràcia del reialme del monarca Harald Blåtand, que en aquell moment governava el territori danès.

Així, definim per a la nostra recerca els objectius específics següents:

- a) Aprofundir en la història de les comunitats vikings de la Jutlàndia del segle X.
- b) Analitzar la tomba número quatre del jaciment de Fyrkat i descriure'n els trets específics en relació a la cultura material de l'aixovar.
- c) Interpretar els resultats a la llum de les fonts literàries, que aporten informacions valuoses per a la interpretació de l'ofici de la inhumada.
- d) Establir una hipòtesi explicativa del rol social de l'individu femení i llur interaccions amb les elits de l'època.

3. Metodologia

A partir dels resultats de les excavacions efectuades al jaciment de Fyrkat, més la incorporació de les recents troballes a la zona de Jutlàndia, s'ha realitzat una recerca de la cultura material i de les fonts escrites, tant històriques com literàries. Les fonts documentals han estat sobretot les Sagues de la mitologia nòrdica, en concret el poema èpic anomenat *Völupsà* (segle XIII). A partir d'aquí, s'ha intentat interpretar antropològicament les restes i evidències materials que relacionen la inhumada amb un rol social de gran transcendència, tant pel poble com pels estaments de poder de la seva època.

El marc històric ha estat elaborat a partir de la consulta de les fonts documentals i bibliogràfiques, que ens han permès establir un context precís que descriu la situació político-social de la cultura viking danesa de finals del segle X. A través de la literatura arqueològica existent, hem pogut extreure la informació necessària per descriure l'assentament de la fortalesa de Fyrkat, la seva necròpolis i la inhumació femenina de la tomba número quatre, així com els detalls del seu aixovar.

Un element metodològic important del nostre treball ha estat discutir els resultats arqueològics en clau social i antropològica, així com interpretar diferents aspectes sobre el caràcter cultural, polític i religiós de l'individu a partir dels resultats obtinguts. Les nostres principals línies interpretatives s'articulen entorn als aspectes següents:

- El canvi de fe o el procés de cristianització: El període que ens ocupa és especialment transcendent perquè és el moment de transició del paganisme al cristianisme. És per això que volem analitzar l'impacte sociocultural d'aquest procés.
- El xamanisme escandinau: Volem analitzar el fenomen a través de l'estudi de la mitologia nòrdica, llurs orígens culturals i comparació etnogràfica.
- L'arqueologia del gènere: Des d'aquesta perspectiva metodològica, volem analitzar la rellevància de les dones *völur* en la societat viking.

4. Marc històric

4.1. Context polític i geogràfic

El jaciment de Fyrkat (UTM 56°37'24.0"N / 9°46'14.0"E) es troba actualment dins del municipi de Mariagerfjord, al costat de Hobro, una ciutat dins el fiord de Mariager, a Jutlàndia, entre Aalborg i Randers (*fig. 1*). La construcció de la fortalesa

circular, datada a l'any 980, és un assentament construït en un terreny estret, entre un rierol i una zona força pantanosa, una posició geogràfica que hauria permès controlar el trànsit de la principal ruta comercial terrestre entre les ciutats Aalborg i Aarhus (fig. 2). Segons l'equip d'investigació de l'historiador danès Klaus Hagerup Jensen (1996), en el moment de la construcció de Fyrkat, existien cinc fortaleses d'estructura circular principals, tres a Dinamarca i dos a Suècia. Les fortificacions daneses importants foren: Fyrkat, que es troba a prop d'Aarhus; Aggersborg, situada al costat del Limfjord, prop de la ciutat d'Aggersund i Nonnebakken, que ja no existeix, que es trobava a la ciutat d'Odense.

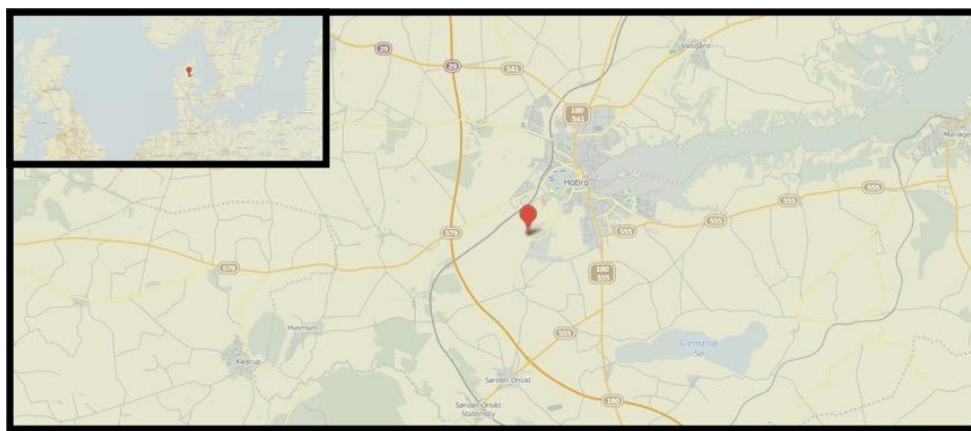


Figura 1 Mapa actual de la ubicació del jaciment al nord de Jutlàndia. Font: Elaboració pròpia

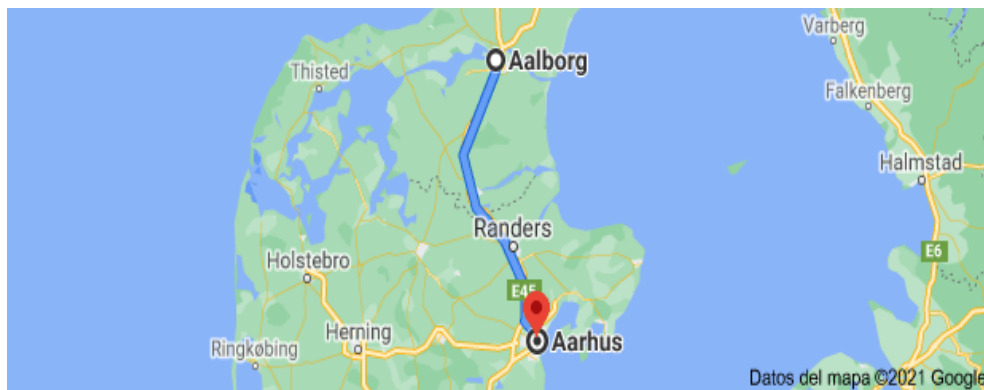


Figura 2 Mapa actual on s'aprecia el tram entre les ciutats comercials de Aalborg i Aarhus. Font: Google Maps.

A la part sueca hi havia la fortificació circular anomenada Trelleborg, que es troba prop de la ciutat de Slagelse, a la part occidental de Sealand i Borgeby, al costat d'Opager (fig.3). El mateix equip d'investigació recolza la teoria que «les cinc fortificacions foren utilitzades pel rei danès Harald I per unificar els regnes danesos i poder controlar o suprimir els petits caps locals opositors a la nova religió cristiana» (Hagerup, 1996: 12).

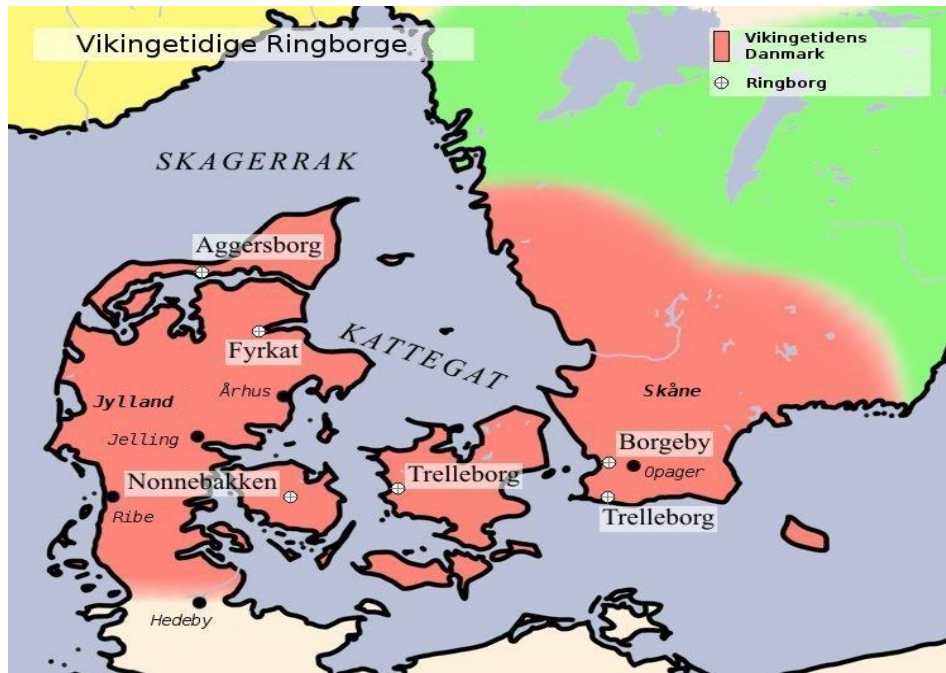


Figura 3 Mapa amb la localització de les cinc fortaleses circulars dels regnes vikings de Dinamarca i el sud de Suècia. Font: Denmark vikings, 2006.

Ens trobem, per tant, al nord est del continent europeu, a la Dinamarca de finals del segle X, concretament a l'any 980 dC. Dinamarca vivia sota reialmes vikings governats per cabdills que exercien la seva autocràcia de forma independent. La major part de l'extensió del territori es dividia entre dos grans regnes: el de Jutlàndia i el d'Escània (part de la Suècia actual) (fig. 4). L'Edat Mitjana fou una època fonamental en la formació de les identitats de les diferents cultures del continent europeu. La contínua fragmentació de les fronteres polítiques al llarg del període, més la convivència de moltes religions, va anar gestant la història de cada país. Les societats escandinaves també formen part d'aquest origen identitari, essent part essencial del mosaic cultural que va anar configurant el que avui és Europa.



Figura 4 Els regnes vikings i Jutlàndia i Escània, actualment Dinamarca i part de Suècia. Font: *Grandes Civilizaciones...*, 2008: 1.

4.2. Context sociohistòric

A partir de la segona meitat del segle VII, la cultura escandinava, arrel d'una considerable millora en l'economia agro-ramadera, va viure un augment demogràfic important, tal com estava succeint a la resta del continent europeu. En ser un poble de bons navegants, els nòrdics es llençaren a la mar per cercar noves oportunitats de comerç i noves terres per colonitzar. Els vikings danesos basaven el seu sistema productiu en l'agro-ramaderia, però en temps de males collites, van veure bones oportunitats d'establir-se més enllà dels seus territoris. Després de les consecutives victòries bèl·liques que assoliren a finals del segle VIII, sobretot a partir de l'èxit dels saquejos a les costes angleses de Lindisfarne l'any 793, els vikings continuaren la seva expansió via marítima. «La major part dels regnes de Dinamarca, més homogenis en l'aspecte geogràfic i polític, ocupaven un territori completament pla, idoni pel conreu de cereals i la cria de bestiar. (...) L'any 804, Dinamarca tenia un rei poderós: Godfrey I, que va fer del seu reialme una de les terres políticament millor organitzades del nord d'Europa» (Logan, 2005: 7).

Durant el segle IX i X el poble viking arribà a l'est i al sud del continent europeu, el que actualment és Rússia, Bielorrússia i Ucraïna. Segons el científic i geògraf rus Mikhaïl Lomonósov (1711-1765), foren els vikings procedents de la Suècia actual els que «formarien part de l'origen del poble Vareg o Rus» (Lomonósov, 1755: 625). El terme *vareg* s'usava també per a referir-se als viatgers, comerciants i pirates del mar, independentment del seu origen, però sobretot va ser emprat per anomenar als vikings i eslaus que viatjaren i lluitaren en aquell territori, principalment suecs, normands, angles i

gots. Entre els segles X i XI els vikings s'assentaren al nord de França, a Normandia, reconquistaren zones d'Anglaterra i arribaren fins al sud d'Itàlia i Sicília. Els "homes del nord" ja eren coneguts i molt temuts a tot la Europa medieval, que els englobà a tots sota el nom de vikings, però no tots es comportaren de igual manera. «La imatge del viking radicalment violent quadra perfectament amb els *berserkers*, un cos especial viking de combat. Els seus membres fins i tot arribaven a consumir substàncies al·lucinògenes per fer més violenta i esbojarrada la seva conducta en combat. Aquest grup mai va aconseguir la integració plena dins la societat viking, excepte en l'època de major passió saquejadora. En els períodes de pau vivien aïllats o eren processats i executats per les seves malifetes i atacs contra altres vikings» (López, 2003:2).

Es desconeix amb exactitud l'origen de la paraula *viking*, de fet és un apel·latiu que no fa referència a tot el poble escandinau, més aviat és un mot per descriure l'ofici de mariner, comerciant i pirata, que emprenien aquells que es feren a la mar per cercar fortuna i botí. Els escandinaus, degut a la dura climatologia de la seva zona geogràfica d'origen, amb temperatures molt fredes i hiverns molt durs, basaven la seva economia en el comerç marítim o la pirateria.

Segons la historiadora i arqueòloga danesa Else Roesdahl (1998), els vikings dominaven notablement l'orfebreria i la forja, i comercialitzaven principalment amb pells, joies, armes i esclaus. En aquesta etapa primerenca de la seva expansió, la facilitat de les seves incursions marítimes i l'èxit dels seus saquejos fomentà el seu esperit conqueridor, sobretot dels vikings danesos, que tot i que tenien una cultura pròpia amb fortes tradicions, mai van voler sotmetre les noves terres ni imposar la seva religió. «Durant els quasi tres segles de l'era dels vikings, la seva cultura es va desenvolupar a través d'un extens contacte amb altres països, transformant-se i assimilant moltes influències estrangeres» (Roesdahl, 1998: 15). Contràriament al ressò del seu mite, que només ressalta el temperament ferotge i destructiu propi dels combatents, la resta del poble escandinau preferia negociar que matar, eren més propensos a adaptar-se a les noves cultures que a destruir-les. La societat viking fou essencialment agroramadera, artesana i mercadera, que s'adequava a les condicions socioculturals de les noves terres on s'establia.

Els monjos cristians, a partir dels primers atacs als monestirs de les costes angleses, van ser els primers en forjar el mite viking, ja que ells van ser els encarregats d'elaborar les cròniques medievals europees. «Descriuen la ferocitat d'aquests guerrers del nord, que no respectaven esglésies ni persones eclesiàstiques. Sembla que això últim

fou lo més important, més que la pròpia violència de la seva actuació, una violència que, en aquells temps, era general entre els pobles. El viking és presentat com un pirata, un saquejador violent, no tant perquè la seva ferocitat fos una excepció, sinó perquè no respectava els recintes sagrats» (López, A. 2003:1). Aquesta mala propaganda estava fonamentada en el fet de que es tractava d'una cultura pagana de regnes considerats salvatges. Les versions eclesiàstiques aprofitaren aquests episodis bèl·lics per enfortir la por dels seus fidels al politeisme i a les conseqüències espirituals de no ser cristià, doncs es tornarien com bèsties sense ànima, iguals que els terrorífics vikings. És veritat que eren grans guerrers i navegants, però la seva finalitat principal fou aconseguir riquesa, botí o bons tractes, no cercaven una lluita religiosa, respectaven que cada poble tingués els seus déus, fossin un o varis.



Figura 5 Il·lustració en pergami de guerrers vikings vistos pels monjos cristians de l'abadia de Saint Aubin d'Angers, França (s. XI). Biblioteca Nacional de París. Font: Die Redaktion, 2020: 1.

Segons l'historiador francès Regis Boyer (2000), entre el segle VIII i XI la cultura viking va viure quatre fases històriques. La primera etapa, entre l'any 800 i el 850, fou un moment inicial d'exploració exitosa, ràpida i fàcil, doncs la retirada del poble frisi de l'Atlàntic els deixà les rutes marítimes lliures de competència. Els guerrers vikings aprofitaven la debilitat de les poblacions costaneres i la vulnerabilitat de les abadies i monestirs cristians desprotegits, per atacar ràpidament gràcies a les seves embarcacions de quilla curta (*fig.5*), els anomenats vaixells *Knörr* o *Knarr*, que permetien la navegació

per cabotatge resseguint les costes. Podien navegar el litoral, ancorar a tocar de la platja, o sobre ella mateixa, i atacar per sorpresa per després marxar ràpidament amb el botí i els esclaus supervivents.

La segona etapa, de l'any 850 al 900, és la fase més important de la seva expansió, doncs ja eren conscients de la seva força i capacitat bèl·lica. Ja molt més organitzats militarment, les seves expedicions foren augmentant, i enlloc de marxar precipitadament, començaren a establir relacions comercials i colonitzadores. Però no tots els territoris foren tan accessibles, doncs altres parts del sud d'Anglaterra, molt més protegides, es mantingueren al marge dels seus atacs. Els escandinaus es mostraren prudents en aquell moment sense insistir-hi, doncs l'estratègia militar anteriorment mencionada tenia els seus punts febles: es tractava d'embarcacions petites i lleugeres, amb poca capacitat d'albergar molts guerrers, en conseqüència els vikings eres menys nombrosos, i no podien formar un exèrcit potent capaç de competir amb l'armada anglesa. Tot i així, aquesta segona fase va ser crucial pel seu creixement politicoeconòmic, en primer lloc perquè s'instaurà el sistema d'impostos danès conegut com *danegelds*, que literalment significa "pagament als danesos", i en segon lloc, perquè també durant aquest període, es fixaren les rutes d'expansió i els eixos principals d'intercanvis comercials europeus (*fig.6*). Principalment prengueren unes vies marítimes concretes que traçaren cap les següents direccions: La ruta de l'oest, dirigida a Anglaterra, Islàndia i Groenlàndia; la del sud-oest, cap a les costes franceses i espanyoles, fins arribar a l'estret de Gibraltar, direcció que prengueren posteriorment per arribar al nord d'Àfrica i Itàlia, i la ruta del nord, cap a la costa occidental de Rússia a través del mar Blanc, sobretot per part dels escandinaus procedents de Noruega que cercaven pells i esclaus. La ruta del Bàltic estigué essencialment protagonitzada pels suecs que cercaven ambre, un material molt preuat des de temps neolítics, aquesta ruta connectava amb la ruta de l'est pel Golf de Riga. Els navegants vikings remuntaren els grans rius russos d'aquella zona per arribar i creuar el mar Negre per tal d'arribar a les terres de Bizanci. Aquesta segona etapa d'expansió fou un moment d'intensa activitat exploradora i comercial, que no tindria sentit sense l'ajuda de les seves emblemàtiques embarcacions i la seva destresa per navegar grans distàncies.



Figura 6 Mapa amb les principals vies europees d'expansió viking on s'observen les rutes marítimes i terrestres.
Font: Sahin Dogan, 2016.

Una tercera etapa cronològica es podria establir entre l'any 900 i l'any 980, un període en el qual s'adaptaren comercialment a les societats feudals dels nous territoris explorats. A partir d'aquell moment es pot contemplar una quarta i última etapa, del 980 al 1050, que només emmarca el recorregut dels vikings danesos i suecs els quals es dirigiren cap al nord-est i el sud-est asiàtic, intentant endinsar-se cap aquelles terres sense èxit. A partir d'aquí començà la fi del fenomen expansiu viking, que va durar aproximadament dos-cents cinquanta anys, entre els segles VIII i XI, un desenllaç que es pot vincular també als importants canvis socioeconòmics de la societat medieval d'aquell moment, sobretot a partir de les transformacions en l'àmbit comercial, polític i religiós de la major part d'Europa.

Tal com apunta l'historiador francès Régis Boyer (2000), els escandinaus danesos tenien una estructura social de clans familiars molt sòlida. Cada clan, d'almenys cinquanta membres, escollia el seu cabdill a partir dels propis mèrits de lideratge, no pel lligam sanguini, doncs els clans incloïen membres que no tenien cap parentesc entre sí. Aquesta organització social comportava l'existència de nombrosos cabdills que legislaben les seves comunitats de forma independent. «La família, en un sentit ampli, és la cèl·lula base d'aquesta societat: inclou, a més dels consanguinis, als amics propers, els germans “jurats”, parents adoptius, servents de la casa, etc., (...) que depenen tots, en diversos graus, del cap de família i la seva muller» (Boyer, 2000:53).

La societat viking comptava amb diferents categories o classes socials, que no depenien de la fortuna econòmica, sinó que es basaven més en l'antiguitat del seu cognom o llinatge. Per aquest motiu els membres de les famílies amb més història, anomenats

bóndi o *baendr*, tenien el dret ancestral d'assistir a les assemblees estacionals on hi participava el rei o cabdill, el qual no podia rebatre la seva opinió: «És voluntat nostra, la dels *baendr*, que facis la pau amb el rei Olàfr de Noruega, i que li donis en matrimoni a la teva filla, Ingigerdr. Si vols reconquistar els estats de la ruta de l'est, la que els teus pares i avantpassats posseïren allí, estem tots disposats a ajudar-te. Però si no fas com diem, t'atacarem i et matarem, doncs no et tolerarem aquesta injustícia» (Boyer, 2000: 57). Aquesta tradició social va comportar nombrosos enfrontaments entre els diferents dirigents escandinaus, doncs no hi havia una legislació estatal unificada, sinó petits reialmes i nombrosos caps que depenien de les fortes tradicions familiars dels seus clans.

Segons l'historiador i arqueòleg anglès James Graham-Campbell (1997), l'any 980 a Dinamarca governava el rei Harald I (911-986), conegut amb el sobrenom de "Dent blava" (*Blåtand*), que va regnar aproximadament des de l'any 958 a Dinamarca i des de l'any 970 també a Noruega, fins la seva mort l'any 986. Als voltants de l'any 980 el rei Harald I va intentar establir un reialme unificat sota la nova religió cristiana, pressionat pels avantatges territorials i administratius que li va oferir el Sacre Imperi Romà, el qual ja dominava la major part del continent europeu. L'estratègia política de les elits cristianes europees era acabar amb el poder dels regnes pagans escandinaus, i forçaren al monarca danès a convertir-se al cristianisme i a desfer-se d'alguns dels seus opositors fidels a la mitologia tradicional nòrdica. A partir d'aquell moment l'Església va administrar les terres dels regnes vikings de Dinamarca oferint una estabilitat i unitat política al rei Harald I, el qual va exercir un cert control territorial que només durà fins a la seva mort sis anys després l'any 986. Aquest període fou un episodi històric ple d'estratègies politico-religioses que van tenir repercussions socials molt importants pel poble viking danès, doncs la major part dels seguidors de la mitologia pagana nòrdica van ser eliminats.

Cada comunitat o clan viking, independentment de la regió en la qual es trobava, es desenvolupava dins d'una rígida jerarquització social, en la qual es destacava una elit aristòcrata dirigent que proclamava les lleis i escollia a un rei. La riquesa depenia de la quantitat de terra acumulada per cada membre de l'aristocràcia, la qual subdividia les seves propietats per treure'n un benefici arrendatari i productiu. Al mateix temps corresponia a l'aristocràcia el deure de proveir a la comunitat de suficients guerrers per a la defensa de la comunitat, convertint aquests en un grup social amb bastants privilegis. Els comerciants i artesans també posseïen drets doncs eren propietaris dels seus negocis; per sota d'ells es trobaven els camperols i els ramaders, que eren homes lliures i propietaris de parcel·les i bestiar. Aquests exercien alguns drets, com l'ús de les armes i

el dret a participar a l'assemblea local. Finalment, sense cap privilegi ni llibertat hi havia els esclaus, la majoria dels quals eren presoners fruit dels saquejos i les campanyes bèl·liques (els esclaus més cars eren els monjos cristians d'Anglaterra).

Pel que fa al sistema governamental, «(...) la successió del poder no sempre era hereditària, doncs hi ha registres de conflictes dinàstics de reclam del govern per part d'altres homes fora del clan regent. Alguns conflictes es resolien per les armes, però altres vegades es negociava una partició del territori i la coexistència de dos monarques.» (Orser, 2002: 63). Aquest fet fou la causa del desmembrament dels territoris vikings, i un dels factors que provocà la seva debilitat a l'hora d'afrontar les campanyes bèl·liques contra els grans reialmes europeus. Per aquest motiu es creu que el rei danès Harald Blåtand creà el projecte dels castells anell, no només per assegurar la defensa i convivència dels danesos, sinó per aconseguir l'agrupació dels clans o petits cabdillatges sota una forta unitat política que li proporcionés la força comercial i militar que necessitava vers els altres reialmes. Malgrat aquesta bona intenció del monarca, la conversió al cristianisme fou un factor cultural que va afectar profundament la societat viking, debilitant els fonaments de les seves tradicions i creences paganes. Aquest canvi de mentalitat important que s'estava donant a finals del segle X a Dinamarca va provocar fortes disputes i rivalitats internes, les quals anaren gestant la partició del territori i el final de les fortaleeses circulars.

4.3. Fonts literàries i mitològiques

La religió o mitologia nòrdica comprèn les creences i llegendes dels pobles escandinaus, incloent aquells que es van assentar a Islàndia, on les fonts escrites de la mitologia nòrdica foren reunides, així com les compartides pels pobles germànics septentrionals. És important assenyalar que «(...) aquesta mitologia no era compartida pels pobles nòrdics d'ètnia uràlica (finesos, estonians i lapons), ni bàltica (letons), els quals posseïen una mitologia pròpia. Tampoc era una religió revelada, ja que no hi havia una veritat lliurada pels divins als mortals (malgrat que té relats de persones aprenent lliçons dels déus al rebre les seves visites), i no tenia un llibre sagrat.» (Dubois, 1999: 121). Fou una mitologia transmesa oralment mitjançant una extensa poesia èpica cantada i recitada de forma regular en el folklore escandinau. «Aquesta transmissió oral va continuar durant l'era viking, i la coneixem principalment a partir de les Sagues o Oddes més les fonts documentals dels textos medievals i altres escrits narrats per monjos cristians que evangelitzaven els territoris vikings. El folklore escandinau i les creences

paganes van persistir durant molt temps, sobretot en zones rurals on algunes tradicions s'han mantingut fins avui». (Langer, 2015: 117).

Les dones directament relacionades amb la transmissió oral de la mitologia nòrdica eren anomenades *völur* en plural i *völva* en singular. Una d'aquestes dones és el personatge principal del poema èpic de la mitologia nòrdica anomenat *Völuspá*, en el qual el déu Odin demana a una *völva* que li expliqui l'origen del món. Les *völur* també apareixen narrades dins la Saga d'Eric el Roig que «forma part de les Sagues de Vinlàndia, Groenlàndia i Islàndia, que tracten d'individus il·lustres de la societat islandesa que van viure entre els anys 850 i 1050. Es creu que la Saga original va ser escrita en el segle XIII, preservada en dos manuscrits diferents: la de l'Hauksbók (segle XIV) i la de Skálholtsbók (segle XV).» (Villalba, 1987: 34). Els filòlegs moderns consideren la versió de *Skálholtsbók* com la més veritable i similar a l'original. En ells s'hi descriu el personatge anomenat *Þórbjörg lítilvölva*, que usava un mantell blau i portava una filosa, tal com porten les nornes del destí (*fig. 8*). «Les nornes o *nornir* són *dísir*, esperits femenins o criatures eternes de la mitologia nòrdica. Tres d'elles són les principals, conegudes pels noms de *Urðr* (el que ha passat), *Verdandi* (el que passa ara) i *Skuld* (el que hauria de succeir)». (Martin, 2011: 5)

L'anomenada profecia de l'endevina, *el Völuspà*, és el primer i més conegut poema de la *Edda* poètica, la qual va ser preservada íntegrament en el *Flateyjarbók* i algunes de les seves estrofes també són citades a la *Edda* prosaica on s'esmenten com a pertanyents al *Völuspà*.

«El recorregut històric del poema *Völuspà* es conserva íntegre en dos textos islandesos: el manuscrit denominat *Codex Regius*, datat als voltants de l'any 1270, i que consisteix en 63 estrofes de versos o *fornyrðislag*, i en els manuscrits de l'Hauksbók, el còdex de Haukur Erlendsson de l'any 1334. Algunes parts del poema es citen també en la *Edda* prosaica de Snorri Sturluson, escrita cap a l'any 1220, amb afegits fins a finals de segle XIII. Les edicions i traduccions posteriors s'han basat en aquestes fonts, refent i complementant el material que aporten». (Garcia, 2014: 77).

El *Völuspà* és doncs una de les principals fonts literàries per a l'estudi de la mitologia nòrdica, aquest poema que tradicionalment es cantava i es transmetia oralment, explica la història de la creació del món i el seu imminent final, narrada per una *völva* i dirigida al déu Odin (*fig. 7*). Aquest mite comença narrant que un home vell que visita una vident perquè vol conèixer el futur i el destí del món, aparenta ser pobre i desgraciat, però la vident reconeix immediatament a Odin pel tret característic de que només té un

ull. «Odin ofereix a la völvu el seu collaret i un anell com a pagament per explicar-li el passat i el futur. Llavors ella li comença a parlar sobre l'origen de tot, els primers déus, les primeres criatures i les primeres persones. També li explica la fi del món: el Ragnarök, moment de la gran guerra en que els déus lluiten amb els gegants. La vident també descriu que, després del Ragnarök, la guerra serà totalment destructiva i ho arrasarà tot, però després el món ressuscitarà. La völvu també explica com va poder aconseguir el seu coneixement, i altres secrets dels déus d'Asgard.» (Martín, 2011: 7).

A continuació, del poema *Völupsà*, s'han seleccionat les estrofes números 19, 20, 21, 22, 58, 59 i 64 com els més representatius de la vidència mitològica de la völvu:

19. Jo sé que es rega un freixe sagrat, el Yggdrasil, banyat de blanca humitat; d'ell baixa la rosada que cau a les valls, s'alça en la verda font de Urðr.

20. D'allà vénen donzelles de gran saviesa, són tres, des del mar que mana de l'arbre; Urðr es diu una, Verdandi l'altra, -en branques graven lletres-, Skuld és la tercera; les lleis feien, triaven les vides de tots els homes, el futur prediuen.

21. Recordo la primera gran guerra al món, quan estaven embriagats per l'or van perforar amb llances, i al saló de Hár la van cremar; tres vegades la van cremar tres vegades renascuda, no poques vegades, però encara viu.

22. Heiðr l'anomenaven allí on anava, la sàvia endevina, feia conjurs, feia màgia sempre, feia màgia en trànsit, era sempre el delit de les dones vils.

58. Ferotge rugeix Garmr davant Gniphellir, trençarà la cadena, es deixarà anar la fera; molt sé jo, més lluny jo veig: El destí final dels forts Æsir.

59. Però veig que després de nou el món ressorgeix de la mar amb perenne verdor; baixen cascades, per alts cims l'àguila vola i peixos atrapa.

64. Veig una sala més bella que el sol, en Gimlé s'alça, amb sostre d'or; estatge serà de les gents de bé, que allà gaudiran fins a la fi dels dies.

Segons les *Eddas* o *Sagues* també existeixen moltes altres *nornir* (esperits femenins) menors associats a individus, en particular a les *völur*. «Durant la Saga d'Eric El Roig, es descriu la völvu sovint asseguda en un tron o en una plataforma alta, i dins la

Saga de *Orvar-Oddr* (Punta de Fletxa) es narra el mite d'un heroi llegendari de qui un anònim escriptor islandès va escriure una *fornaldarsögur*, tal com s'anomenen les Sagues antigues llegendàries, la qual va ser escrita abans de l'any 1314, doncs ja s'esmenta en un llistat de llibres de la biblioteca del bisbe Árni Sigurdsson de Bergen». (De Vries, 1998: 269). En aquesta última Saga es descriu la *völva* portant un mantell negre i també una filosa.

Cal tenir en compte que la descripció de les Sagues reflecteixen les pràctiques paganes des de l'òptica d'autors anònims cristians. El filòleg holandès Jan De Vries (1923) narra que la *völva* de la Saga d'Eric El Roig, *Þórbjörg lítilvölva*, va passar l'hivern viatjant i visitant una granja rere l'altra, a les quals havia estat convidada, per tal d'endevinar perquè aquell poble tenia males collites i passava penúries durant l'hivern. Es narra que «(...) portava una vara adornada amb llautó i pedres a la part superior. A la cintura, tenia un cinturó enllaçat a un gran bossa, en ella guardava els encanteris que necessitava per a les seves prediccions.» (De Vries, 1935). Encara que són fonts literàries, Jan De Vries considera que són descripcions prou fiables de les costums paganes, les quals van persistir dins la cultura viking i van conviure amb la nova religió cristiana durant molt de temps. La literatura de les Sagues nòrdiques compta amb nombrosos casos de personatges oraculars que exerceixen la màgia i predeien el destí com les *völur*. «Les dones que viatgen per tota la Terra, normalment amb una ajudant, oferint les seves habilitats de llar en llar. En els relats la vinguda d'una *völva* és sempre un gran esdeveniment i els qui la reben fan un gran esforç per donar-li la benvinguda, ja fos per venerada com per temuda». (Garcia, 2014).

Una *völva* es pot descriure millor com una mena de vident profètica. Hi ha cert debat sobre si aquestes dones van rebre influència dels xamans dels pobles del nord de Noruega i Suècia. Aquestes dones feien profecies i llegien auguris, parlaven amb els difunts i feien peticions als déus per millorar la vida de les persones que les reclamaven. El poble viking creia, tal com narra la seva mitologia, que les *völur* es comunicaven amb les esmentades "Nornes del destí" (*fig. 8*), éssers que segons el mite teixien el futur amb les seves filoses i coneixien tots els esdeveniments passats i presents. Al mateix temps posseïen el do de poder combatre forces invisibles per bé o per mal, aptituds que popularment foren atribuïdes a les *völur* que encarnaren aquests sers mitològics.

Cal esmentar que les dones que exercien el rol de *völur* podien haver aprofitat la independència personal que representava aquest ofici, per no seguir el rol estipulat per la societat de la seva època i poder així renunciar al matrimoni i als fills, sota l'emparament

de les aptituds màgiques. També és un fet transcultural que les dones que no volien assumir el paper tradicional de ser esposes i mares eren popularment considerades bruixes i sovint vivien al marge de les normes socials de les seves comunitats. És un fet antropològic que cal tenir en compte, doncs amb aquest treball no es pretén justificar ni demostrar l'existència de les vidents, xamans o bruixes, sinó identificar els motius culturals i sociològics que gestaren les peculiars característiques de l'aixovar de la inhumada de Fyrkat.

Així doncs, a part d'aprofundir en les característiques de l'utilatge d'una völv, s'ha intentat comprendre el perquè de la veneració i respecte que demostra la seva inhumació, tenint en compte que és possible que ens trobem davant d'una estratègia personal per aconseguir llibertat i independència davant les tradicions clàniques i familiars de la seva època. Tanmateix també podria tractar-se d'un afany de poder per part de la inhumada, la qual hauria fet servir el mite i el teatre del ritual per aconseguir el favor de les elits i del rei en benefici propi. Malauradament, ni les fonts escrites ni l'arqueologia poder anar tant lluny, però és el nostre deure, com a practicants del mètode científic, realitzar el màxim d'hipòtesis possibles per a tenir una visió neutral i objectiva davant la literatura i les evidències materials del nostre passat.

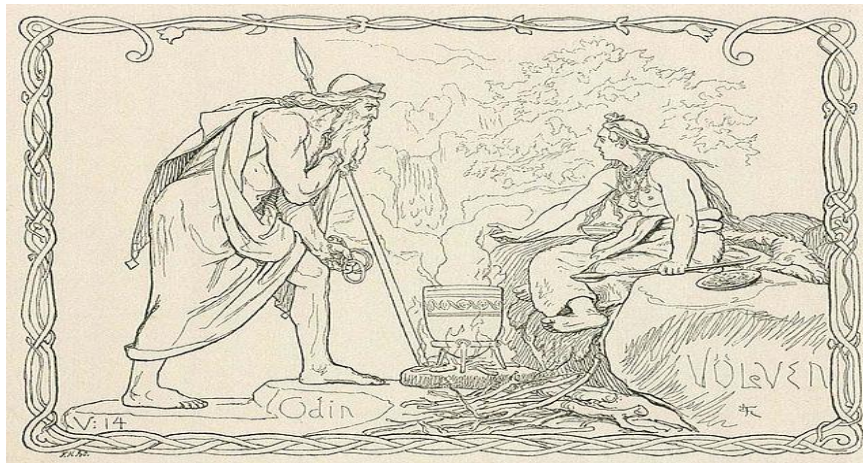


Figura 7 Odín s'apropa a la völv buscant la seva profecia. Font: "Els Déus Nòrdics" Edda poètica de Lorenz Frølich, 1883.



Figura 8 Les nornes fan girar els fils de la filosofia del destí als peus de Yggdrasil, l'arbre del món. Font: Nordjisk familiebok, Uggleupplagan, 1904-1926.

5. Resultats

5.1 La fortalesa-poblat de Fyrkat

Fyrkat és un poblat víking tipus fortalesa circular de 120 metres de diàmetre i una amplada de 13 metres, també anomenat castell anell, que data de l'any 980. Es troba a 4,7 Km. de la ciutat d'Hobro, situat al nord de Borgring i al nord de Jutlàndia. Al seu interior es distribueixen simètricament quatre grups de quatre cases o granges, grans hàbitats de fusta d'aproximadament 28 m. de llargada amb una amplada al centre de 7 m. i 5 m. als extrems, edificades al voltant d'un pati interior on en el centre s'ubicarà un altre construcció de menors dimensions i de caire polivalent, com magatzems o tallers d'artesanía i metal·lúrgia (fig. 9).

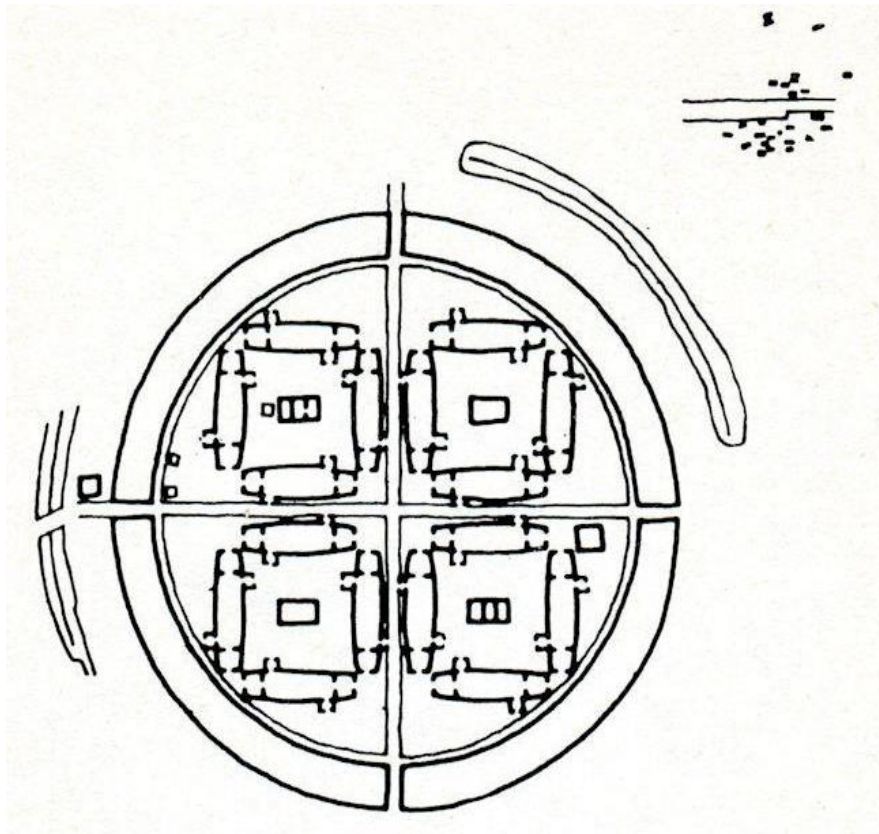


Figura 9 Croquis de la planimetria del jaciment on s'observa la distribució simètrica de les granges i la ubicació de la necròpolis al nord-est de l'assentament. Font: Viking Archaeology, 2019: 1)

Tal com s'ha dit, l'assentament es localitza en un altiplà, situat entre un afluent del riu Simested i una extensa zona pantanosa. La característiques ambientals i topogràfiques del territori van condicionar la seva ubicació geogràfica que hauria suposat una bona situació estratègica de control del territori.

Fyrkat és un model d'edificació característic de les fortaleeses vikings tipus anell dels regnes medievals de Dinamarca, anomenat *Trelleborg*, conegudes per la seva simetria i precisió constructiva (figs. 10 i 11). «Consta d'una muralla circular d'una amplada de quasi 12 m. i amb un diàmetre intern de 120 m. Aquesta fortificació es va construir a partir d'una estructura de fusta, amb cara interior i exterior, que posteriorment es va omplir de terra. El poblat tenia quatre portes situades simètricament als quatre punts cardinals del recinte fortificat.» (Orser, 2002: 49).



Figura 10 Imatge aèria on s'observa el terreny estret sobre el que estava construït el fort. Font: Viking Magazine, 2019.



Figura 11 Croquis topogràfic de la fortalesa de Fyrkat de Holger Schmidt. font: Hillborg, 2011.

Durant l'any 1930, es localitzaren les primeres fortaleses tipus *Trelleborg*, iniciant-se la gestió de l'excavació de Fyrkat entre 1951-1960 transformant-se en un monument nacional inicialment a mans de l'arqueòleg G. Schultz i després va continuar la direcció de l'excavació Olaf Olsen, amb la col·laboració de l'arquitecte Holger Schmidt. Posteriorment es va incorporar a l'equip d'investigació la historiadora i arqueòloga Else Roesdahl, la qual va escriure la seva primera obra important, "*Fyrkat: un castell viking de Jutlàndia*", l'any 1977.

Amb aquestes fortificacions circulars, els vikings danesos van demostrar una gran capacitat tècnica constructiva, fruit d'una estratègia detallada i pràctica que cobrí les necessitats de les comunitats vikings que hi van habitar en aquell moment. Else Roesdahl (1977), afirma que es tracta d'un conjunt d'assentaments molt ben planificats: «Aquestes fortificacions de diferent mida i diverses funcions, tenen la mateixa estructura bàsica i provenen d'un mateix marc cronològic, de finals del segle X o molt principis del XI. Gràcies a l'arqueologia, ja que no tenim esments en cap font escrita, sabem que Fyrkat només es va utilitzar durant un curt període de temps, doncs les restes de les cases de fusta no mostren cap senyal de reparacions i el nombre d'elements trobats és poc rellevant, però el que ens indiquen que pertanyen al mateix període cronològic, entre 980 i el 1000 dC.» (Roesdahl, 1973: 78).

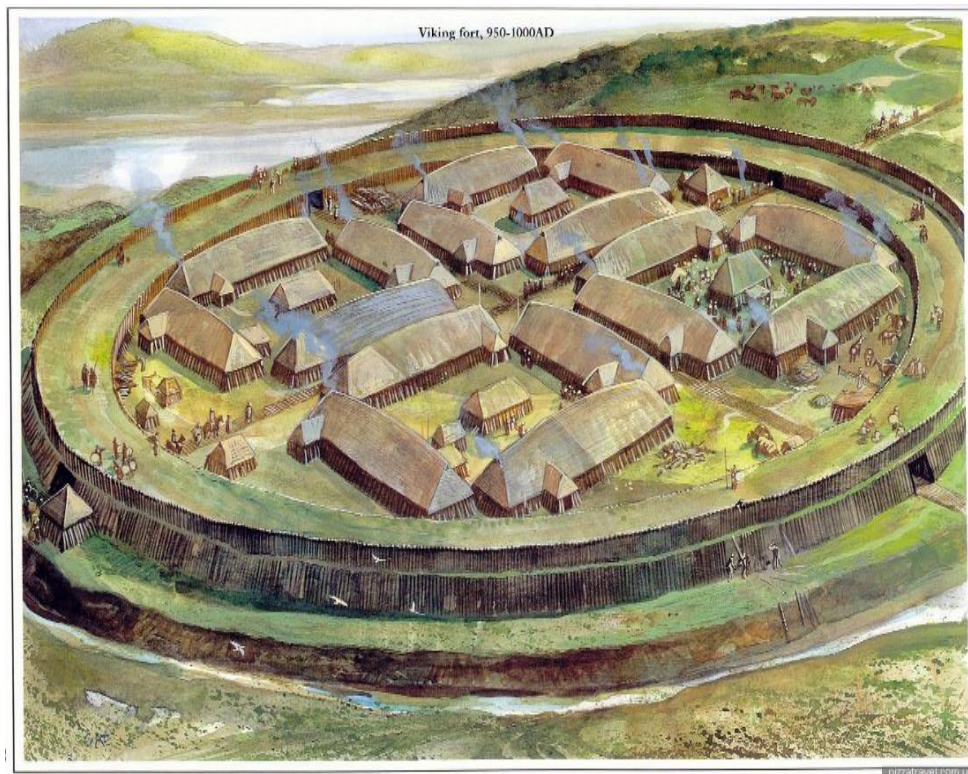


Figura 12 Il·lustració-reconstrucció model on s'aprecia la topologia de fortificació Trelleborg, com és el cas de Fyrkat. Font: Imgur, 2021.

Per la part exterior de la muralla s'ha descobert un fossat concèntric (*fig. 12*), amb secció en forma de V de entre 4 i 5 m. de profunditat. L'interior de la fortalesa estava dividit en quatre àrees separades per dos carrers situats formant dos diàmetres entrecruades al punt mig del poblat, connectant les quatre portes. Dins de cada àrea, de les quals només se n'han excavat tres, (*fig. 13*) hi havia quatre granges formant un espai central quadrat a cada àrea on, com s'ha comentat, s'hi construïren altres recintes polivalents de caire productiu. Les granges excavades «(...) estan construïdes amb fusta, i tenien les parets lleugerament inclinades cap a dins amb tots dos frontons rectes. Les parets a la part exterior formaven una doble filera de pals distanciats per 1 m. Cada casa tenia quatre portes, una a cada costat llarg i dues al centre dels extrems dels frontons.» (Roesdahl, 1977: 139). Les portes dels laterals llargs disposaven de porxos amb cobertes a tres vessants (*fig. 14*), que donaven accés al pati central i al edifici polivalent (*fig. 12*).

«Al centre d'aquest pati interior hi havia una altra casa de dimensions més reduïdes, de forma rectangular que mesurava aproximadament 10 m. de llarg per 5 m. d'ample.» (Roesdahl, 1977: 140). S'ha qüestionat molt la funcionalitat de cada espai i la distribució de la fortalesa des del seu descobriment però s'hauran d'esperar els resultats de les pròximes intervencions arqueològiques per obtenir les dades del conjunt total del jaciment.



Figura 13 Panoràmica aèria on s'aprecien les 3/4 parts de la fortalesa excavades i la reconstrucció d'una de les cases. Font: Museu del centre viking de Fyrkat, 2021.

L'arqueòloga Else Roesdaht, especialista investigadora del jaciment, ha determinat que a dins d'una d'aquestes construccions, situada al pati interior del segon grup de cases excavat, s'han identificat parts de gresols que indiquen que s'hi havia practicat la fosa d'or, plata i bronze. «Es va localitzar una gran llar de foc o un possible forn. Les troballes es poden interpretar com a indicis de que va ser un edifici utilitzat com un taller d'orfebreria i metal·lúrgia» (Roesdahl 1977: 143). També es van excavar dues construccions amb ubicació similar, però la seva funció encara no està clara encara que es podria relacionar amb altres tasques productives o d'emmagatzematge. Per les dimensions de les granges-hàbitats, els experts apunten que podien allotjar fins a tres grups familiars que probablement tenien relació de parentesc.



Figura 14 Reconstrucció de la casa-granja de Fyrkat de Holger Schmidt. Font: Viking center Fyrkat, 2019.

El nom de *Trelleborg* de les fortaleses ve de "*trelle*", nomenclatura donada als pals de fusta que formaven l'encofrat de les muralles de les fortificacions. Fins ara, s'han catalogat en total sis fortificacions d'aquest tipus: cinc a Dinamarca (Aggesborg, Borrering, Fyrkat, Nonnebakken i Slagelse), i una a Suècia (Borgeby). Totes les

fortificacions daneses daten de finals del segle X. «La fortificació de Borgeby de Suècia té una cronologia posterior però és possible que també estigui relacionada amb la edificació de les fortaleses daneses. Cap font escrita menciona aquests castells circulars, però degut a la seva importància constructiva i a la riquesa dels materials que s'hi han recuperat, se'ls ha relacionat amb el mandat del monarca Harald Blåtand» (Christensen, 1979: 13).

Les recerques de l'historiador Aksel E. Christensen, investigador dels castells anell des dels anys 70, apunten que probablement es tracta d'un intent d'unificar els diferents cabdillatges de Dinamarca per part del monarca, que pretenia fer front al seus enemics enfortint i englobant el seu territori (*fig.15*)

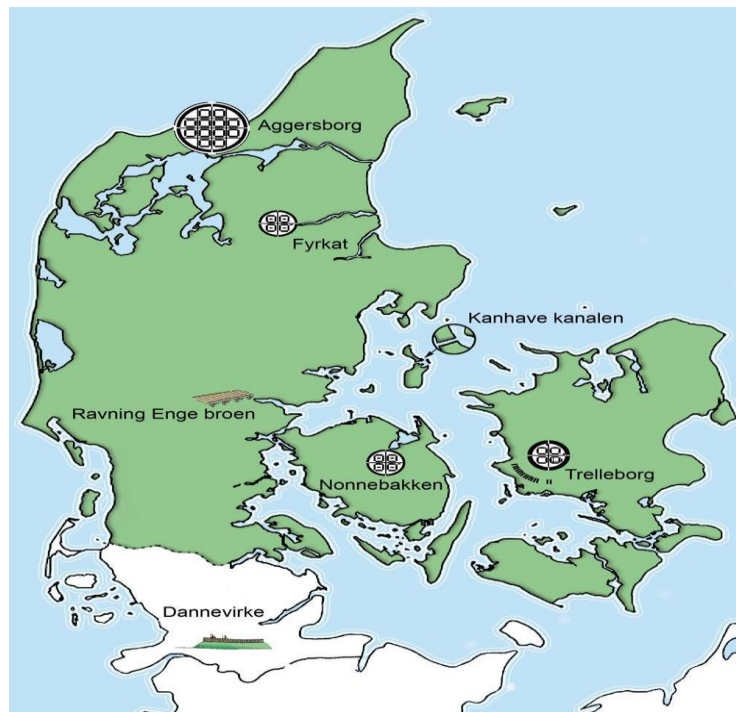


Figura 15 Localització de les quatre fortificacions circulars al territori danès. Font: Nationalmuseet København, 2020.

Segons Christensen, les fortaleses estaven edificades a prop de rius, proporcionant-los recursos hídrics, i estaven estratègicament ben situades en una zona que els permetia controlar les rutes de transport tan terrestres com fluvials. La funcionalitat de les fortificacions ha estat un tema en debat des del seu descobriment. Les investigacions històriques més antigues es decanten per la funció exclusiva de l'estratègia militar i el control territorial, recolzant-se en les fortes defenses i en les fonts històriques que apunten una disputa sobre el poder reial a Dinamarca en aquell moment, però les recerques més recents, a càrrec dels arqueòlegs Else Roesdahl i Neil Stuppel Price, han

constatat que eren assentaments de comerciants i artesans pròspers que albergaven part de les elits de Jutlàndia. Tot i així no és d'estranyar que en una època de lluites constants internes i externes, els caps i monarques s'asseguessin la protecció contra els seus enemics amb fortes defenses. Així doncs, gràcies a la rica cultura material del jaciment es posà en dubte les úniques hipòtesis de la seva funcionalitat bèl·lica, i actualment es creu que les fortificacions, de diferents proporcions (*fig. 16*), poden haver estat construïdes com a centres artesanals per a l'abastament i l'administració de les elits i la corona, així com oferir protecció i refugi a la població agro-ramadera dels territoris circumdants.

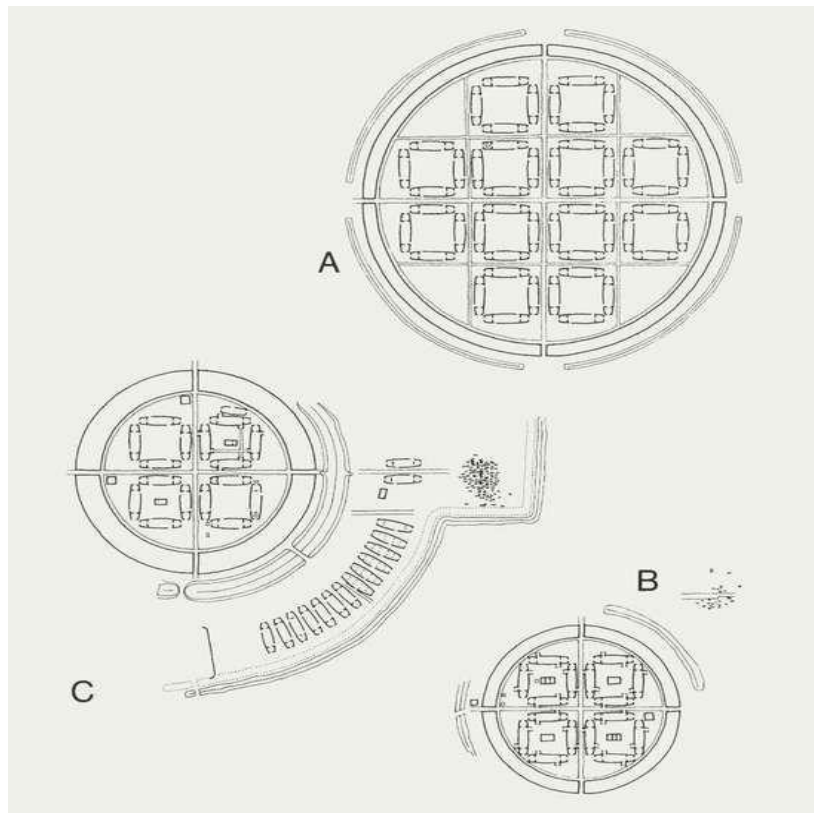


Figura 16 Croquis on s'observen, a escala comparativa, les planimetries de les fortalezes: A (Aggersborg a Limfjord), B (Fyrkat a Hobro) i C (Trelleborg a Slagelse). Font: Roesdahl, 1977.

Una altra evidència del caràcter artesanal i comercial d'aquests assentaments és la presència de rodes de fus per teixir, peces de telers i altres estris associats a tasques de manufactura tèxtil o de tractament del cuir, que exclouria la suposada única funció de servei militar. A més a més s'han trobat artefactes de luxe com joies i perles, així com teixits de lli i brodats. La investigadora Roesdahl i el seu equip es decanten per la teoria de que es tracta d'un assentament d'un grup privilegiat de nobles danesos. La seva versió ve corroborada per la presència de rics aixovars a la necròpolis del poblat. Al mateix

temps les úniques armes recuperades son una punta de llança, una punta de fletxa i una destrat, fet que desmenteix el campament militar totalment. «Algunes de les activitats principals dels habitants de Fyrkat sembla haver estat la metal·lúrgia i la orfebreria, (...) la distribució de les troballes materials i les característiques individuals de les cases, amb presència de restes de fosa de plata, d'or i de bronze, reafirmen aquesta activitat. Només algunes construccions semblen haver estat principalment residencials, cosa que suggereix que el nombre d'habitants de Fyrkat no era gaire gran, però les peces de joieria de plata i or, més els fragments de pedra sabonera, importada de Noruega, poc habitual a Dinamarca, demostren que es tractava d'una comunitat rica i pròspera». (Roesdahl, 1973: 9-10). La pedra sabonera és un mineral molt tou usat per la talla i amb una alta capacitat calorífica, anomenat *esteatita* que ha estat usat en forns i estufes durant milers d'anys.

Els objectes trobats al jaciment doncs, tant del poblat com de la necròpolis, ofereixen proves suficients que demostren una funcionalitat basada en les activitats artesanes, sobretot d'orfebreria, tèxtil i metal·lúrgica, més les tasques agro-ramaderes quotidianes habituals. En termes cronològics, els artefactes daten de la segona meitat del segle X, aquesta cronologia ha estat corroborada per les datacions obtingudes a partir de les analítiques per C14 sobre la fusta de roure que configura l'estructura de la muralla, les quals especifiquen que la fortalesa va ser construïda cap a l'any 980. Les analítiques antracològiques de carbó vegetal recuperades dins del poblat també corroboren la teoria de que l'assentament de Fyrkat va ser destruït per un incendi poc abans de l'any 1000.

Christian Vrængmose Jensen (2008), arqueòleg i professor a la Universitat danesa de d'Aarhus, apunta que la forma d'anell de les fortificacions és fruit d'una intenció concreta per aprofitar l'espai dins de la senzillesa geomètrica de la circumferència, la qual permet una defensa més útil i pràctica, abastant un territori molt més ampli quan el terreny és pla. Mentre altres cultures construeixen en turons, muntanyes o congostos per aconseguir fortaleeses inabastables, els vikings danesos triaven zones planes per poder explotar al màxim la seva utilitat agrícola, ramadera i aquífera. Complien a més una missió pràctica de protecció dels habitants de la zona, doncs quan hi havia amenaça de guerra o atacs de grups rivals, els camperols i ramaders podien refugiar-se al seu interior ràpidament per les quatre portes d'accés al recinte fortificat.

La cronologia de Fyrkat, de finals del segle X, fou una època en la qual els vikings ja estaven en una fase avançada de conquesta i colonització. La comunitats daneses de Fyrkat i dels altres castells coetanis associats, estaven vivint entre la fi del paganisme i l'inici de la nova mentalitat cristiana. Un període de canvi sociocultural important, doncs

el cristianisme ja havia penetrat dins les esferes governamentals daneses i progressivament va anar transformant la seva quotidianitat al censurar les seves creences i tradicions. La Dinamarca medieval es volia associar comercialment amb els regnes importants d'Europa i va ser en aquell moment de voluntat expansiva quan el rei danès Harald Blåtand va donar el salt cap a la conversió al cristianisme, pensant que afavoriria el progrés econòmic i administratiu del seu reialme. Però les evidències arqueològiques de la poca durada i la destrucció precipitada i violenta de Fyrkat ens parlen de conflictes bèlics i tensions socials internes que significaren la fi del projecte d'unitat territorial i ideològica del monarca.

Un cop va entrar la nova administració cristiana, els regnes nòrdics van aturar les seves expansions territorials deixant de ser rivals per a la resta del continent europeu, que va veure com la seva influència comercial i presència marítima anava desapareixent lentament. El mateix investigador, Vrængmose Jensen (2008), creu que la destrucció de Fyrkat, així com la fi coetània d'altres castells anells danesos, també s'ha d'entendre a partir d'un possible canvi sociopolític intern important, com la mort del fundador, el relleu de monarquia després de la mort del rei o les tensions i esgotaments nacionals per la imposició de la religió cristiana i la cerca i captura de tots els seguidors de la mitologia nòrdica que foren radicalment eliminats. Per altra banda «(...) la única moneda recuperada del jaciment és danesa i data de l'any 930, moment en el qual no hi havia signes de relació amb Anglaterra» (Roesdahl, 1973: 9). Troballa que reafirma la teoria de que no es tractava d'un assentament exclusiu d'entrenament militar per preparar-se per la guerra contra els anglesos i que la seva destrucció i saqueig fou producte dels conflictes interns entre llinatges danesos. «L'únic element comú de característiques militars a totes les fortificacions anell és el poderós sistema de defensa, però no és un element rar en el context cronològic i en la situació social que ens trobem. Doncs unes defenses sòlides garanteixen la seguretat i protecció dels habitants, les matèries primeres i els productes d'artesanía que s'hi manufacturaven». (Roesdahl, 1973:10).

Altres investigadors associats al jaciment com l'esmentat Neil Stuppel Price (2004) i l'equip de recerca de la Universitat d'Aarhus creuen que el castell anell de Fyrkat va ser un dels últims a ser construït, i consideren que va ser habitat durant menys de mig segle. També apunten que el seu precipitat final podria haver estat causat per un canvi polític i el relleu de poder després de la mort del rei Harald Blåtand l'any 986, que probablement ocasionà fortes rivalitats internes i els castells *Trelleborg* en van patir les conseqüències. Així mateix la teoria manejada de que els *Trelleborg* eren part d'un arc

defensiu estratègic, amb una finalitat més militar que urbana, també queda desmentida per Price, que corroborant a Roesdahl, coincideix en que hi ha molt poques armes i els objectes trobats són majoritàriament estris domèstics quotidians i de caràcter artesanal (joies, instruments de cuina, utilatge de ferrers, eines de fusteria, etc.). També apunta que en ocasions de tensions bèl·liques les fortificacions haurien servit com a punts forts custodiats per guerrers que segurament també portaven les seves famílies amb ells. En cas de necessitat, si la península de Jutlàndia era atacada, podien albergar més tropes, per tant segons Price (2004), eren assentaments polivalents que sumaven diverses funcions en un mateix lloc. Permetien crear una extensa xarxa amb la qual controlar i protegir el regne i esdevingueren centres de població noble que servien de nexa comercial amb els principals ports danesos, exercint al mateix temps de punts de control del territori i d'emplaçaments idonis per albergar les elits i les fires de comerç.

5.2. La necròpolis

La necròpolis de Fyrkat també data dels voltants de l'any 980, dues dècades més tard de l'inici de la conversió al cristianisme de Dinamarca. Els arqueòlegs van localitzar la necròpolis a poca distància, a uns 30 m. al nord-est de la fortalesa a la zona d'extramurs. Aquest cementiri contenia trenta sepultures, entre dones, homes i nenes, dels habitants del poblat, totes orientades d'est a oest (*fig. 17*).

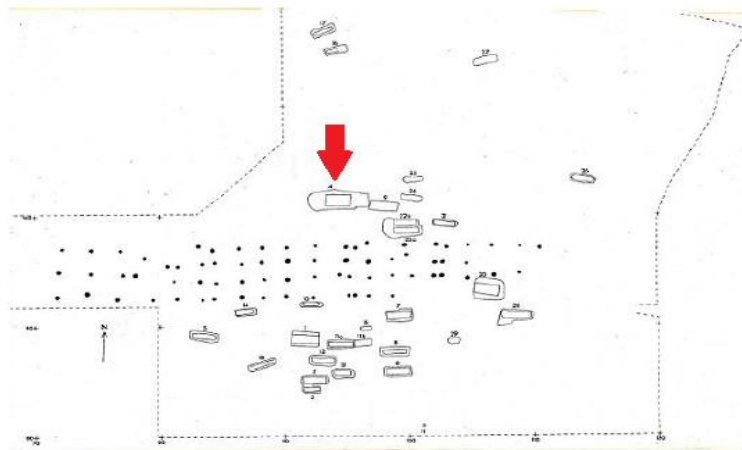


Figura 17 Planimetria del cementiri de Fyrkat amb la tomba n°4 senyalitzada. Font: Hillborg, 2011.

L'arqueòleg Peter Pentz del Museu Nacional de Dinamarca apunta que «(...) a l'interior de la fortalesa es van trobar forats de pal que poden indicar la presència d'una plataforma de 40 m. de llarg i 5 m. d'ample, sobre la qual es podien haver dut a terme els

rituals funeraris» (Pentz *et al.*, 2009). Segons el mateix equip d'investigació, de les trenta inhumacions localitzades, totes eren sepultures planes menys una d'elles que era tumulària i pertanyia a una dona. Aquesta inhumació, la tomba número quatre, presenta l'individu sepultat dins un carretó-taüt de fusta amb un ric aixovar, característica determinant de les inhumacions paganes de les elits. Cal recordar que els aixovar funeraris són una gran font d'informació arqueològica i antropològica que revelen sobretot la categoria i rol social dels inhumats. Evidències que desapareixeran de les necròpolis, doncs els cristians no s'enterren amb béns materials.

«Els costums d'enterrament de l'època viking a Escandinàvia són múltiples, així com els conceptes de la mort que narren les fonts escrites.» (Roesdahl, 2006: 131). Aquest cementiri no presenta cap rastre de tombes de genets, fet que reafirmaria la teoria de Roesdahl sobre la funcionalitat no militar de la fortalesa. «La tomba 22, pertanyent a un home, també presenta aixovar: s'hi han trobat rastres d'un taüt de fusta, un ganivet i unes tisores de ferro, diverses denes de vidre, filferro de plata i fil d'or.» (Roesdahl, 2006: 174). Aquest aixovar és una bona mostra de l'activitat d'orfebreria que hauria realitzat el difunt, i al mateix temps, els altres artefactes recuperats de les inhumacions, també corroboren la teoria de que era un assentament de caràcter comercial i artesanal, pertanyent a un grup de persones pròsperes, doncs el contingut d'algunes de les altres tombes també suggereix que alguns inhumats eren força rics. «La tomba d'un altre home amb aixovar contenia un ganivet, una pedra d'afilar i una destral fina, també s'hi va trobar un parell de peses vasculars petites, fet que fa sospitar que es tractava d'un comerciant o argenter.» (Price, 2004: 116).

L'enterrament tumulari de la inhumació femenina, la tomba número quatre, és el més ric i gran de la necròpolis, on l'individu es va dipositar dins d'un carro, símbol de poder, riquesa i de classe noble. Aquesta inhumació indica que hi ha una intenció de propagar i de deixar constància de la importància social d'aquest individu a través de "la memòria de la mort", un concepte transcultural que recorda generacionalment el prestigi del difunt. Pel que fa a les restes òssies, «(...) només s'han conservat restes dentals i fragments de la tibia, el fèmur i l'húmer dret. Les analítiques d'antropologia forense han determinat el gènere i han calculat que la inhumada mesurava 170 cm. d'alçada, però no s'ha pogut concretar la seva edat.» (Hillborg, 2011: 5).

En general les sepultures es troben força deteriorades degut a les condicions climàtiques humides del medi en que es troben, al mateix temps la necròpolis presenta restes de combustió que podrien ser evidències simbòliques de rituals o banquets

funeraris, doncs «s'han trobat diversos focs escampats pel cementiri. Aquests poden haver format part d'alguna mena de culte que desconeixem. També s'han trobat restes de forats de pals i els reblons de ferro dels taüts a diverses tombes.» (Hillborg, 2011:7). Gràcies a la seva conservació, potser degut a la protecció del túmul, les característiques exteriors i interiors de la tomba número quatre de Fyrkat s'han preservat millor i ens han pogut mostrar peculiaritats importants de la inhumada i que es tracta d'un personatge rellevant i destacat per la seva comunitat. La singularitat del seu aixovar ha fet plantejar a molts investigadors sobre quin tipus de rol social tenia la inhumada i el perquè de la seva riquesa i prestigi.

5.3. La Tomba quatre i l'aixovar

Aquesta sepultura va ser excavada l'any 1954, una època molt primerenca pel que fa a les noves tecnologies d'anàlisi de materials arqueològics i d'investigació d'antropologia forense, en conseqüència moltes recerques només s'han pogut donar durant les últimes dècades. És una tomba que, com la resta d'inhumacions està orientada d'est a oest, fet transcultural molt comú en el món pagà, doncs l'est, al ser el punt cardinal per on eix el sol, simbolitza la nova vida i la preparació dels difunts per anar cap a l'altre món. «La tomba feia uns 485 x 170 cm. Al seu costat sud dins del túmul es van trobar restes de fusta, a partir de les quals s'ha pogut interpretar les mides del carretó-taüt on va ser dipositada la inhumada. Es calcula que el carretó feia 2 m. de llarg, 1 m d'ample i 45 cm. de profunditat, amb el fons rodó.» (Hillborg, 2011: 12). Corroborant les causes de la seva bona conservació respecte altres tombes de la necròpolis, segons Hillborg el que s'ha conservat del seu cos, taüt i aixovar és conseqüència de l'aïllament i protecció del túmul. «La dona de la tomba número 4 (...) també presentava restes d'indumentària feta de lli amb decoracions amb fil d'or pertanyents a un brodat al pit, a diferència de les altres dones de la necròpolis vestides amb túniques de llana i cotó». (Hillborg, 2011:13). Aquest tret de la vestimenta també és un signe del seu prestigi social, a més a més, les restes de lli presenten tractaments amb tint de color blau, un pigment molt preuat i difícil d'obtenir. «La dona dins del túmul funerari portava una mena de roba blava i vermella adornada amb fil daurat. Fet que suggereix el seu alt rang i la riquesa del seu clan». (Hillborg, 2011:14).

La majoria dels objectes que configuren l'aixovar de la tomba són béns procedents de regions allunyades d'Escandinàvia, luxes que només els rics podien permetre's. En definitiva tot són evidències clares de que era una dona pròspera que formava part de les

elits de la comunitat de Fyrkat. Però no ens sobta la riquesa dels materials de la tomba, sinó que el que crida més l'atenció d'aquesta inhumació és la particularitat dels elements recuperats. Cal destacar, per exemple, el que han revelat les analítiques bioarqueològiques practicades, que han identificat restes òssies de fauna, plantes medicinals i ungüents.

El caire simbòlic dels artefactes i els seus continguts han fet deliberar als investigadors sobre quin era realment l'ofici o funció social de la inhumada. La sepultura també contenia altres ofrenes comuns en les inhumacions de les elits: dos vasos de banya i una mandíbula de porc, que podrien estar vinculats a la celebració d'un possible banquet o ritual per commemorar la ocasió. Aquests últims elements podrien formar part de qualsevol inhumació de prestigi de la cultura viking, però la peculiaritat que presenta aquesta inhumació ve donada per les característiques d'algun dels altres objectes que configuren el conjunt funerari: dos bàculs o bastons (un metàl·lic i un de fusta) col·locats a la part dreta del cos, i enlloc d'armes o altres instruments més propis d'artesans i comerciants, també s'han recuperat ungüentaris i joies molt particulars amb una simbologia molt concreta.

La inhumada portava centenars de llavors dins d'una bossa lligada a la seva cintura. Les proves carpològiques revelen un altre fet curiós doncs es tracta d'una gran quantitat de llavors de *Hyoscyamus niger*, una planta medicinal perillosa al ser també al·lucinògena i molt tòxica. Al mateix temps, també com un artefacte peculiar, duia un penjoll amb forma de cadira entronitzada en miniatura (*fig. 21, 22*), que també podria denotar prestigi i comandament. Aquestes evidències materials formen un conjunt funerari curiós que recull els atributs suficients per plantejar una recerca sobre la peculiar professió de la inhumada. Els atributs d'aquests objectes han fet sospitar als experts que es podria tractar d'una remeiera o endevina, que dins la cultura viking s'anomenen *völur*.

Una *völva* (*völur* en singular) era una dona xaman que practicava el *Seidr*, una màgia oracular mencionada als poemes èpics de la mitologia nòrdica. Però la qüestió no és el tipus de ritual o màgia que pogués practicar, el que sorprèn és el binomi riquesa més xamanisme, doncs és una de les tombes femenines més riques de l'època medieval viking de Dinamarca (*figs. 18 i 19*). Per aquest motiu es creu que formava part de les elits més destacades del seu clan i que era un personatge que hauria tingut una molt alta consideració social i fins hi tot influència política. «Els objectes definitius que la identifiquen com a una *völva* viking són les dues vares dipositades al seu costat, una de fusta i una altra de metall, elements corrents en els suposats aixovars de les *völur* endevines.» (Ruffoni, 2011: 49).

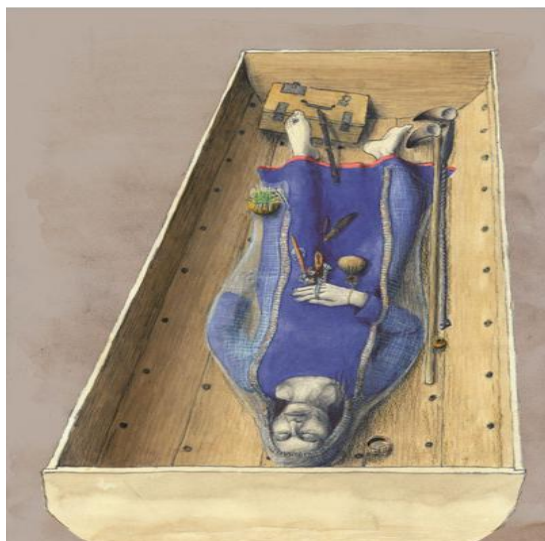


Figura 18 Dibuix-reconstrucció il·lustrada de la tomba n° 4. Font: Nationalmuseet Copenhagen, 2017.



Figura 19 Reconstrucció de la tomba n° 4 i l'aixovar per Thórhallur Thráinsson. Font: Hillborg, 2011: 1.



Figura 20 Detall dels anells d'argent en punta encerclant els dits grossos dels peus. Font: Hillborg, 2011: 2.

La inhumada a part d'estar envoltada per una col·lecció d'objectes inusuals duia joieria molt particular com un parell d'anells de puntera als dits grossos dels peus, fet que no s'ha trobat a cap regió d'Escandinàvia (*fig.20*). «Portava dos anells de plata als dits grossos del peu, una fet molt inusual en l'època viking, dos bols metàl·lics, dos bastons o bàculs metàl·lics i un esplèndid fermall amb forma de capsa al costat dret del cap, tot i que aquests fermalls solen trobar-se sota la barbata en cas de ser presents en els aixovars escandinaus». (Ruffoni, 2011: 53). Segons Ruffoni, el fermall capsa recuperat al costat del cap de la inhumada té una tipologia característica de Gotland (una illa de Suècia situada al mar Bàltic, a l'est de la península Escandinava) que va ser

utilitzat com a recipient per al plom blanc. «El plom blanc és un colorant blanc que s'ha usat durant més de 2.000 anys en medicina, per exemple, en ungüents de pell i és verinós en la seva forma concentrada». (Roesdahl, 1977: 138). Els dos bols metàl·lics: un bol de bronze i l'altre d'un aliatge de coure (fig. 24 i 25) també són d'importació, doncs presenten una forma molt característica i típica del continent asiàtic i, per tant, constitueixen part dels elements de prestigi de la tomba. Els objectes d'aquest aixovar no eren quotidians a Dinamarca, alguns probablement provenen de la zona del mar Bàltic i potser de més a l'est del continent europeu. Tot i així cal veure no només els atributs, continguts i origen dels objectes, sinó el context arqueològic de la seva posició dins la tomba i el caire simbòlic del conjunt que configuren. El penjoll de plata en forma de cadira entronitzada podria representar el seient en el qual s'asseia la vident durant les seves sessions o rituals de trànsit.



Figura 21 Penjoll en forma de cadira entronitzada. Font: Hillborg, 2011.

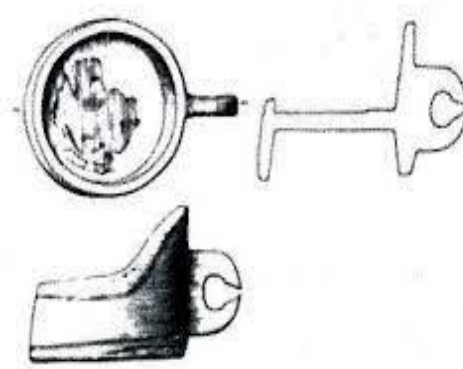


Figura 22 Alçat i secció del penjoll d'argent amb forma de cadira entronitzada. Hillborg, 2011.

Dins de la tomba, els arqueòlegs també van recuperar una arracada d'argent, amb una forma molt característica anomenada “de peu d'ànec”, que segons Hillborg era una tipologia molt usada pel gènere femení escandinau. (fig. 23).



Figura 23 Arracada d'argent en forma de peu d'ànec. Font: Hillborg, 2011.



Figura 24 Bol de bronze amb una peculiar forma d'estil asiàtic. Font: Hillborg, 2011.



Figura 25 Bol de coure també amb una forma inusual pel món escandinau. Font: Hillborg, 2011.

Dipositat als seus peus, hi havia una baül o caixa de fusta (*fig. 26*), de 40 cm. aproximadament, que contenia fils d'or i plata més fragments de teles, així com una saquet ple d'egagròpiles (boles de material indigerible regurgitades per diverses espècies d'aus) i ossos de petits mamífers, que no eren ossos consumits en el banquet. Suposadament es tractaria d'elements de caire oracular.

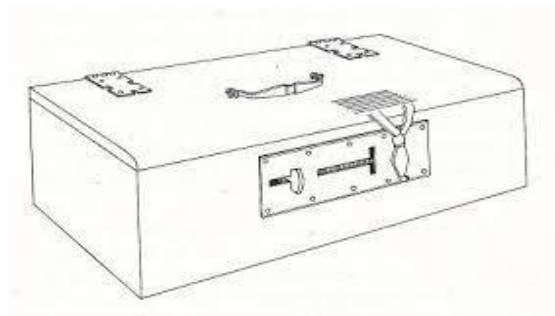


Figura 26 Dibuix de la caixa, d'aproximadament 40 cm. Situadas als peus de la inhumada. Font: Hillborg, 2011: 3.

A partir de la recent recerca de l'arqueòloga Marie Back Danielsson de la Universitat de Uppsala, s'ha determinat que el fermall tipus capsa que contenia l'ungüent de plom blanc (fig. 27), a part de tenir incrustacions de plata i llautó daurat, presenta un context molt particular. «Curiosament, aquesta peça no es troba dipositada sota la barbeta de la inhumada, com és habitual en els enterraments suecs, d'on prové el fermall, sinó al costat del cap. A més, només es va recuperar la part superior del fermall; li faltava el fons, la part inferior, inclosa l'agulla del fermall. Això pot indicar que no era un fermall destinat a ser utilitzat com a tancament de vestir.» (Danielson, 2019)



Figura 27 Fermall tipus capsa, amb incrustacions de plata i llautó, originari de Gotland, Suècia. Font: Hillborg, 2011.

L'equip de Søren Sindbæk de la Universitat Aarhus de Dinamarca (2014) ha fet un descobriment sorprenent al sud de Copenhaguen: una enorme fortalesa viking construïda amb fustes pesades i terraplens de terra. La fortalesa viking té més de 1000 anys i és la primera que s'ha descobert en més de 60 anys. El fort també és perfectament

circular i és similar a les famoses fortaleeses *Trelleborg* construïdes pel rei Harald Blåtand al voltant de l'any 980, les quals han estat nominades per a la seva inclusió a la llista de llocs de patrimoni mundial de la UNESCO.

El fermall-capsa comentat de Fyrkat presentava la manca de la part inferior i la part superior estava fragmentada. En aquesta excavació recent esmentada anteriorment de la fortalesa viking de Køge al Vallø Borgring de l'est de Dinamarca, es va trobar una petita peça decorativa de plata que segons els investigadors és igual a una de les parts decoratives superiors que manquen del fermall de Fyrkat (*figs. 28, 29*). Segons els investigadors, el nou descobriment presenta una estructura i una decoració idèntica que ha sobtat notablement als arqueòlegs, incrementant el misteri sobre el rol social de la dona inhumada de Fyrkat, doncs aquesta troballa no només la podria vincular amb la cort del rei Harald Blåtand, sinó que també suposaria una professió de remeiera o endevina que aniria molt més enllà de la fortalesa de Fyrkat. Per tant, la millor oportunitat per als arqueòlegs d'obtenir resposta científica sobre la procedència de la peça és esperar l'anàlisi de la plata que constitueix el fragment, per veure si correspon realment al descobert a Fyrkat.



Figura 28 Relació comparativa entre el fermall amb forma de capsa de Fyrkat a l'esquerra, amb la peça decorativa d'argent de Borgring a la dreta. Font: Nationalmuseet/Museum Sydøstdanmark, 2014.



Figura 29 Representació de la joia que va pertànyer a la vólva de Fyrkat (dibuix) i del fragment descobert a Borgring (fotografia). Font: Museum Sydøstdanmark, 2019.

L'arqueòleg Søren Sindbæk (2014), professor d'arqueologia de l'Edat Mitjana a la Universitat d'Aarhus de Dinamarca, i participant de l'excavació de la fortalesa anell de Borgring des del seu descobriment l'any 2014, esmenta que el fragment decorat d'argent es va descobrir a la porta nord de Borgring, que es creu que era l'entrada principal del fort. També va constatar que era part d'una joia inusual amb una decoració que només havia vist anteriorment al fermall de la tomba número quatre de Fyrkat. Segons el mateix investigador les joies especials com aquesta normalment són heretades de la saga femenina del clan. «Esdevenen quelcom simbòlic i especial que porten amb elles sempre, per aquest motiu es va dipositar sobre el cap de la inhumada.» (Sindbæk, 2014: 115).

Com s'ha esmentat anteriorment les característiques simbòliques d'aquest objecte s'incrementen amb el seu ús d'ungüentari. «Les analítiques han constatat que la capsa fermall contenia plom blanc, un tipus de colorant blanc que s'usava com a maquillatge per als esdeveniments sagrats, tant pel que exercia el ritual com pels presents.» (Ravn, 2016: 74). Aquest ungüent també es creu que era emprat per encoratjar els guerrers abans de la batalla i per nombroses ocasions singulars de caire sagrat. Per lo tant aquest contingut fa que es tracti d'una joia molt peculiar i molt especial per la inhumada, una troballa que degut a tot el seu context la vincularia directament amb el món ritual i les celebracions litúrgiques.

Es creu que aquest fermall tipus capsa ubicat en una posició tan destacada de la inhumada com és el cap, i que contenia plom blanc és un element clau per determinar la singular professió de la difunta. «La joieria és un rastre essencial del passat. Aquesta peça podria ser una herència que la dona va heretar de les seves avantpassades. Ella no l'utilitzava com a una joia merament decorativa, sinó més aviat com una capsa singular

per guardar-hi quelcom especial. Forma part del conjunt d'artefactes més significatius del conjunt, una peça molt utilitzada i molt important per la inhumada». (Thedéen, 2012: 73).

Teòricament, el petit accessori de plata descobert a Borgring també podria formar part d'una capsula similar, de la qual també es va trencar la mateixa part que el fermall de Fyrkat. Però quan els arqueòlegs van revisar les memòries arqueològiques de Fyrkat, van poder veure que l'ornamentació de la peça de Borgring era exactament igual que la decoració del fermall de la tomba quatre. «No hem trobat l'ornamentació en espiral en fermalls de capsula de cap altra part que no sigui Fyrkat. És estrany quan només tenim un element que sembla tenir exactament la mateixa ornamentació.» (Sindbæk, 2014). Al mateix temps, l'arqueòloga Nanna Holm del Museum Sydøstdanmark, que va dirigir l'excavació de Borgring i va descobrir el petit accessori de plata, detalla que el fermall es va descobrir a la porta nord de Borgring i que s'hauria dipositat allí durant les últimes dècades del segle X. Segons aquesta investigadora la dona de Fyrkat podria haver viatjat a altres fortaleses i podria en definitiva ser la remeiera i vident de totes les fortaleses del rei danès. L'arqueòloga subratlla que són fonamentals les anàlisis de metalls abans de poder dir amb certesa si la peça de Borgring prové del mateix fermall de Fyrkat i que haurem d'esperar els resultats per a poder desenvolupar científicament la seva vinculació.

Segons un altre membre de l'equip de recerca, l'arqueòloga Jeanette Varberg (2019) del Museu Moesgaard de Dinamarca, si la peça decorativa de plata, trobada a Borgring realment formés part del mateix fermall, suggeriria la relació de la inhumada amb els habitants dels dos castells construïts per Harald Blåtand aproximadament entre els anys 960 i 980 i sobretot amb el propi monarca.

Tots els investigadors coincideixen en que el conjunt funerari de l'aixovar d'aquesta tomba és una clara evidència que ens trobem davant d'una remeiera o una xaman, segons la cultura vikinga una vident o *völva*. Les endevines o *völur* apareixen moltes vegades descrites a les fonts literàries de les Sagues èpiques de la mitologia nòrdica. Tant en el mite com en la vida social, eren personatges crucials de la cultura vikinga que gaudien d'un gran prestigi i sovint eren tractades com membres de la reialesa tant en la vida com en la mort.

A partir d'aquest punt de l'anàlisi de l'aixovar per identificar el rol social de la inhumada ja coneixem doncs que es tracta d'un personatge peculiar i diferent a la resta d'habitants dels forts anell de Dinamarca. Coneixem els resultats arqueològics del material recuperat, les seves característiques i el seu context. Tots els artefactes indiquen que formava part de les elits i que segurament desenvolupava la professió de xaman o

endevina, però la prova més valorada per l'arqueòleg Neil Price (2004) de la universitat Uppsala de Suècia, que demostra que no era una remeiera qualsevol, són els dos bàculs dipositats al seu costat, sobretot el bastó metàl·lic, que també presenta una forma molt peculiar (*fig. 30*) doncs són els instruments principals de les *völur* vikings. Cal dir que, etimològicament, la paraula *völva* significa "la que porta el *vǫlr*, bastó o vara".



Figura 30 Bàcul metàl·lic de l'aixovar d'aproximadament 1m. Fet de ferro i cobert de bronze. Font: Hillborg, 2011.

S'ha interpretat aquest objecte com un estri fonamental d'un o una *seiðkonur*, per a referir-se als qui practicaven el *seiðr*, un terme usat per a referir-se a un tipus concret de xamanisme nòrdic molt respectat pels escandinaus. Segons el mite la deessa principal Freyja i potser algunes de les altres deesses nòrdiques eren practicants de *seiðr*, així com també ho era el seu deu principal Odin.

El *seiðr* involucrava la vidència oracular i, a diferència del *galðrar* que era més pràctic, emfasitzava els estats de trànsits extàtics per a les visions oraculars. Tot i així, en moltes ocasions es tractava de la mateixa persona que podia practicar els dos tipus de rituals. «Els practicants de *seiðr* i *galðrar* eren predominantment dones (anomenades *seiðkona*, que literalment significa "dona que veu"), encara que també hi havia practicants masculins (*seiðmaðr* o *sjámadhr*), literalment "home que veu"». (Price, 2001: 205). El tipus d'endevinació practicada per les *seiðkona* era molt valorada per la comunitat viking degut a la seva naturalesa metafísica i espiritual, i popularment estava més ben considerada que les tasques curatives realitzades per les remeieres més comuns.

Neil Price en la seva investigació sobre el xamanisme nòrdic viking ha interpretat la funció de les *völur* escandinaves i ha reconstruït la metodologia dels seus rituals a partir de les evidències materials i les fonts literàries que les descriuen. Segons Price, «la *völva* portava a terme un *seiðr* mitjançant rituals basats en la combinació entre el bàcul, com a instrument de poder, el cant, les plantes usades i el seient especial que ocupava entre trànsit i trànsit. La *völva* solia estar envoltada per un grup de noies joves que cantaven

cants concrets per a cada ocasió. La cançó, més la ingesta de fums i bregatges al·lucinògens, alteraven l'estat de consciència de la vident i tenia visions. En aquell moment podia visitar esperits i déus, exposar el seu propòsit i veure-hi àmpliament. Quan la cançó s'esvaïa, encara es trobava entre els dos mons. En aquell estat, podia preveure el futur, i respondre a les preguntes sobre el destí que li feien els consultants.» (Price, 2001: 204). Durant l'època viking el *seiðr* tenia connotacions despectives pels homes els quals eren considerats “poc virils o efeminats” si ho practicaven, per tant era molt més habitual que aquesta funció la desenvolupessin les dones.

Cal recordar que lligat a la cintura la inhumada duia una bossa o sarró on hi havia les llavors de *Hyoscyamus niger*. Si les llavors es llencessin al foc, provocaria un fum que al inhalar-lo donaria fortes al·lucinacions. Aquest tipus de llavors es troben entre els al·lucinògens vikings, juntament amb la *Amanita muscaria*, que prenién els guerrers berserkers (Kamiński, 2017). La planta *Hyoscyamus niger*, anomenada *Henbane* a Dinamarca i col·loquialment com “herba boja” entre molts altres noms, és una espècie de planta herbàcia del gènere *Hyoscyamus* de la família Solanaceae (figs. 31, 32). Com totes les espècies del gènere *Hyoscyamus* és una planta verinosa que, encara que tingui certs usos medicinals benèfics per a diverses dolències en dosis ben definides, s'ha de manejar amb molta precaució, ja que, entre altres aspectes, la quantitat de principis actius que conté són molt perillosos, i encara que siguin dosis petites, en segons quin individu, pot ser molt imprevisible i fins i tot mortal.



Figura 31 Henbane és una de les plantes més verinoses de Dinamarca. Foto: Bjoern Tvedt, 2003-2012.



Figura 32 Representació il·lustrada de les parts de la planta *Hyoscyamus niger*. Font: Sara Fontán, 2012.

És una espècie vegetal nativa de tot Europa, nord d'Àfrica i de l'Àsia central i occidental, planta introduïda i fins i tot conreada en moltes zones temperades del món, com en certes zones de Nord-Amèrica i del sud-est d'Austràlia. Creix en tota mena de

sòls fins als 2000 m. d'altitud, fins i tot neix sobre murs de pedra i en terrenys erms i sorrencs, en enderrocs, pastures i pedregars. És una herba molt abundant de creixement anual o bianual que pot arribar als 50 cm. d'alçada. Floreix i fructifica de febrer a octubre. Per al seu ús medicinal és una espècie que ha estat recol·lectada i conreada en major o menor escala, sobretot a Anglaterra, Holanda i Europa central. «El fruit és una càpsula ampla amb tapa que es desprèn de la planta al madurar i que conté nombroses llavors. Desprèn una olor desagradable i és molt perillosa si no se sap com usar, doncs pot esdevenir un fort verí. S'ha utilitzat sota control mèdic per tractar els "*delírium tremens*", l'epilèpsia, insomni, terrors, i la bronquitis asmàtica. A dosis elevades es converteix en narcòtic i des de l'antiguitat s'ha usat el fum de les seves llavors contra el mal de queixal. Les seves fulles, picades com el tabac, es fumaven per mitigar els atacs d'asma (no més de 30 grams per dosis). També es fan cataplasmes amb les fulles picades, que s'usen com emol·lients i sedants per calmar dolors localitzats». (Font Quer, 1973).

6. Discussió

En intentar respondre als objectius plantejats sobre la tomba número quatre de Fyrkat, aquest estudi exposa una panoràmica general de les característiques del seu aixovar i proposa una visió del conjunt funerari tenint en compte la vàlua cultural que representa. Desenvolupat des d'una perspectiva antropològica, s'ha plantejat un anàlisi arqueològic evocant noves qüestions a mesura que s'ha intentat interpretar la funcionalitat i simbologia dels objectes funeraris recuperats. S'ha observat que es tracta d'un aixovar peculiar que ens parla del món simbòlic viking, dels seus costums i creences, una part que sovint s'oblida alhora d'estudiar els vestigis del passat. La part tècnica de la disciplina arqueològica no té cap sentit si no aprofundim en les incògnites simbòliques que hi ha darrere els objectes i els seus contextos. El marc cronològic i espacial no resulta suficient per entendre aquests tipus de vestigis, doncs per copsar la intenció o voluntat de la seva existència cal plantejar-se aspectes de la humanitat com la manera de pensar i sentir, o sobre el què veneraven. La investigació de la quotidianitat i la pràctica ritual dels membres d'una comunitat és indispensable per comprendre el món material que ens han deixat i conèixer la identitat cultural que els caracteritza com a poble.

A partir d'aquest aixovar funerari, ens hem endinsat en el món simbòlic escandinau de la Dinamarca de l'Edat Mitjana de finals del segle X, un món ple de contrastos i d'incògnites que suposa nous reptes a plantejar. Al tractar-se d'objectes inusuals i desconeguts dins la nostra actualitat s'ha intentat exposar el seu significat des

del mètode científic, fent hipòtesis sobre la seva existència i funcionalitat, sense extrapolar el nostre pensament, immiscint-nos en el context humà que hi ha darrera, per tal de plantejar els motius socioculturals que han definit la seva raó de ser.

A l'intentar comprendre la identitat de la inhumada i el seu rol dins de la seva comunitat s'han plantejat noves qüestions al trobar paral·lelismes arqueològics d'altres troballes similars, s'ha constatat que existeixen altres aixovars vikings femenins amb característiques i objectes semblants. La tomba de Fyrkat no és un cas aïllat i aquest aspecte és fonamental per exposar i corroborar l'existència del seu singular ofici i demostrar la importància del seu rol dins del poble viking. La singularitat del seu aixovar la vincula amb el món xamànic de la mitologia nòrdica que va romandre fins que es va anar consolidant la nova religió cristiana, la qual s'estava establint amb força dins del continent europeu. Tanmateix també es pot utilitzar Fyrkat com a exemple d'aquest període de transició, com un centre de potència política i econòmica, establert l'any 980, almenys 15 anys després de la conversió del rei danès que governava el territori Harald Blåtand. Prenent aquesta cronologia com a referència, ja que la tomba també té la mateixa datació, ens trobem amb una realitat material que ens parla d'un moment de canvi sociocultural important a la Dinamarca medieval, d'un canvi de mentalitat del paganisme al cristianisme que fa afectar profundament la vida quotidiana de la població. Així mateix podem interpretar que l'assentament fortificat de Fyrkat no és un poblat independent, si no que forma part d'un territori polític amb altres nuclis similars de població coetanis, construïts de la mateixa forma com els citats poblats tipus *Trelleborg* de Aggesborg, Borrering, Nonnebakken i Slagelse, sota el govern del monarca Harald Blåtand.

La inhumació estudiada forma part dels últims vestigis de la cultura viking i és un exemple de la identitat ètnico-cultural escandinava del territori danès la qual començaria a desaparèixer durant les acaballes del segle X. A partir d'aquell moment es va anar generant una nova societat a partir d'una nova espiritualitat cristiana que va modificar per sempre els costums vikings, canviant el tractament de la mort, el concepte de família o els sistemes de curació.

Els factors importants que identifiquen una cultura es poden interpretar del món material si s'analitza el component humà que l'ha generat, principi processualista de l'escola anglosaxona de la *New Archeology* (nascuda l'any 1958) amb els arqueòlegs Lewis Roberts Binford i David Leonard Clarke com a màxims exponents. Es tracta d'una arqueologia antropològica basada en l'evolucionisme cultural, en la investigació de les

causes dels processos adaptatius als diferents contextos mediambientals i socials que es donen en les comunitats humanes.

L'aixovar de la tomba femenina de Fyrkat planteja noves preguntes sobre com eren realment les comunitats vikings, no sobre com van lluitar i conquerir, sinó en què creien i com ho celebraven. La vessant antropològica de l'arqueologia ens facilita una comprensió més global de les transformacions que ha viscut la humanitat durant la seva història i de l'origen de la índole de la seva materialitat.

Sovint la història ha narrat la trajectòria humana anant d'un episodi a un altre, sense preguntar-se sobre el processos que rauen entre ells. S'han estudiat els sistemes productius i econòmics, les batalles i conquestes territorials, però s'ha parlat poc sobre el dia a dia viscut per tots els membre d'una comunitat. Tal volta s'ha indagat poc sobre les creences i les arrels de pensament que rauen en els processos que fem els humans per adaptar-nos i sobreviure. El relat històric ha invisibilitzat part dels protagonistes de la vida quotidiana i espiritual, no s'ha plantejat en profunditat el caràcter sagrat que identifica una societat. Hem qüestionat més la utilitat dels objectes que la seva vàlua simbòlica. El caràcter sacre del món material ens parla de la identitat dels pobles, així doncs, els vestigis arqueològics en aquest sentit ens revelen una realitat quotidiana de costums i tradicions que son crucials per entendre el comportament cultural i de retruc esdevenen indispensables per donar sentit al relat històric.

Ens trobem davant d'un episodi de grans canvis culturals, dins d'un moment que ens parla d'una pràctica ritual pagana i d'una manera de viure que va anar desapareixent juntament amb els seus protagonistes al convertir-se en pràctiques prohibides i perseguides, amb una clara intenció d'imposició ideològica per part de la religió cristiana. Fou l'inici d'una transformació ètica i ètnica lenta però contundent que va comportar un canvi de mentalitat radical. L'historiador Peter Sawyer, a la seva obra *"The Age of the Vikings"* (1975), exposa que el canvi de fe s'ha d'entendre com un procés llarg: «Els vells hàbits es van desenvolupar durant un llarg període i va transcórrer molt temps abans que l'ensenyament eclesiàstic donés resultats i el cristianisme guanyés poder sobre les ments». (Sawyer, 1975: 56). L'aspecte religiós que s'estava gestant estava confrontant-se amb la vella religió nòrdica dels vikings, estretament vinculada amb la inhumada i el seu aixovar funerari.

La difunta revela l'ofici de *völva*, que com altres sacerdotesses o xamanes eren el puntal de les creences paganes que estaven fortament arrelades als pobles nòrdics dels actuals països de Dinamarca, Suècia, Noruega, Finlàndia i Islàndia. Eren dones molt

respectades dins les seves comunitats que gaudien d'un alt prestigi social i la seva opinió i consells eren cabdals tant pel poble com per les elits governants. La riquesa material que mostra la orfebreria i la vestimenta recuperades demostra el seu estatus i els elements orgànics més les substàncies botàniques d'efectes psicotròpics detectats corroboren la seva funció de xamana oracular, i el crucial paper dels transits com a una de les funcions principals de les *völur* o *seeresses*.

Els orígens culturals de les *völur* podrien trobar-se a partir de la comparació etnogràfica amb el xamanisme del nord d'Europa, present en els pobles de la tribu dels Samis, que actualment habiten a Lapònia (*fig. 33*), una regió que s'estén pel nord de Noruega, Suècia, Finlàndia i la península de Kola, al nord-est de Rússia. Els vikings s'entenen normalment com a part de les cultures escandinaves del nord-oest d'Europa, tal com apunta Niel Price (2001) en el seu estudi sobre l'arqueologia del xamanisme. «Escandinàvia va formar una frontera entre el món germànic i el de les cultures circumpolars de l'àrtic, representades a Suècia i Noruega pel poble Sami, però que finalment s'estenen al voltant de l'hemisferi nord a través de Sibèria cap al nord d'Amèrica i Groenlàndia. És aquesta vasta regió on els estudiosos solen localitzar els orígens del que es coneix com a xamanisme, un conjunt de pràctiques espirituals que té una notable semblança amb el *seiðr* escandinau i els seus rituals relacionats». (Price, 2001: 204-205).

El xamanisme ha acompanyat a l'espècie humana des de temps paleolítics, essent una part essencial de les comunitats humanes preindustrials. Es tracta de societats de creences animistes molt vinculades a la natura, les quals han deixat una empremta en el món material que és difícil d'interpretar ja que els seus coneixements i la seva gestualitat cerimonial s'han transmès de forma oral i només disposem de pocs testimonis escrits i de persones foranes. En el cas de la cultura viking es tracta d'escrits dels monjos cristians, que bàsicament sense entendre el món pagà escandinau recollien la informació des del seu punt de vista subjectiu. La nostra societat actual és hereva de la mentalitat cristiana i també ens és molt difícil comprendre els codis xamànics de les *völur* vikings, però a partir dels vestigis com els recuperats al jaciment de Fyrkat podem com a mínim plantejar-nos la finalitat de la seva existència.



Figura 33 Fotografia de tres dones xaman del poble Sami. Font: Johanes Scheffer, 1674.

Ens trobem davant d'una practicant important de la màgia *seiðr*. El terme *seiðr* s'utilitza per descriure accions de màgia o curació xamànica, tant del cos com de l'ànima, a través dels viatges espirituals o trànsits oraculars que permetien crear el pont entre el món dels homes i els déus. Tanmateix, aquests trànsits constitueixen l'element més característic del *seiðr*, sembla ser que aquest tipus de ritual, que funciona transformant la ment per la ingesta de substàncies psicotròpiques, possibilitant la vidència de les *völur*. Durant aquests trànsits guiaven aconsellant en forma de metàfores mitològiques, segons l'antropòleg cultural Josep M^a Fericgla, «(...) quan el xaman s'expressa mitjançant metàfores està generant noves realitats simbòliques. Està connectant coneixements antics amb l'actualitat, està parlant des d'un substrat neuronal determinat (...), al expressar-se de forma metafòrica, està activant certs circuits neuronals específics que altres persones normalment no utilitzen» (Fericgla, 2000: 97).

Al mateix temps segons Neil Price, «(..) des del principi *seiðr* era la prerrogativa dels déus, i és evident que els seus orígens són anteriors a l'època viking per diversos segles. El concepte de *seid* i *völur* o *seeresses* és conegut per les Sagues islandeses, i la seva existència també ha estat confirmada per les troballes arqueològiques. S'han trobat especialment sepultures femenines, però també algunes de masculines, que contenen objectes inusuals i estranys que no es troben normalment a les tombes vikings. Aquests inclouen vares o varetes especials, substàncies intoxicants i col·leccions inusuals d'objectes i ossos petits i egagròpiles de mussols.» (Price, 2001: 204-205). Sovint

valorem més lo útil que lo valuós, apreciant només la seva vàlua material i obviant el seu valor sentimental o sagrat que realment defineixen la seva raó de ser.

L'ofici o rol de *seeresses* associat a les característiques de l'aixovar d'aquest cas d'estudi és una bona representació d'un dels últims testimonis de la tradició xamànica nòrdica, la qual es relaciona amb un tipus de gestualitat i utensilis determinats, presents tant a les fonts documentals com en els conjunts arqueològics, com per exemple l'esmentada vara o bàcul que caracteritza la identitat d'una *völva*. Aquest objecte també ha aparegut en tres inhumacions femenines (la 834, la 845 i la 760) (*fig. 34*) del jaciment de Birka a Suècia, un assentament viking abandonat l'any 975. Observar detalladament la relació d'aquests vestigis arqueològics és bàsic per integrar el component antropològic amalgamador de tot el conjunt, com a clau determinant per entendre la seva existència.

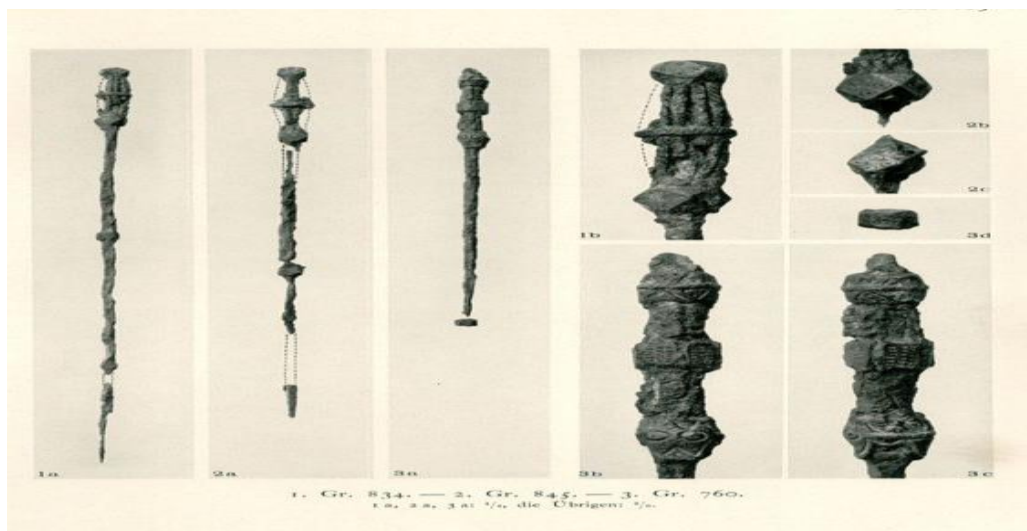


Figura 34 Fotografia dels tres vâculs metàl·lics recuperats a les tombes 834, 845 i 760 de Birka, Suècia. Font: *The Swedish History Museum*, 1930.

Un altre objecte característic dels aixovars associats a les *völur* son els penjolls en forma de seient, present a la tomba de Fyrkat que també s'ha recuperat en altres tombes femenines coetànies, com la peça procedent de l'esmentat assentament de Birka (*fig. 35*) o la trobada al jaciment de Närke (*fig 36*), també datades del segle X.



Figura 35 Penjoll de plata tipus cadira de la tomba 632 de Birka, Suècia. Font: The Swedish History Museum, 2005.



Figura 36 Penjoll de plata tipus cadira del tresor Eketorp de Närke, Suècia. Font: The Swedish History Museum, 1999.

A partir de la similitud d'aquests penjolls tipus seient s'ha considerat que podrien haver simbolitzant el tron de la *völva*, descrit per Price (2004) com un seient ritual on la *völva* tenien els trànsits i rebien els missatges de l'altre món. Aquests penjolls d'argent, juntament amb els bàcul metàl·lics es poden entendre com objectes identificadors de les *völur*, i podem relacionar-los amb la informació històrica de les Sagues vikings on se les descriu utilitzant aquests utensilis en context ritual.

L'arqueologia i la documentació escrita coincideixen i permeten la seva interpretació com a instruments clau identificadors d'aquestes dones de poder i el seu rol xamànic dins les comunitats vikings. Elles són les últimes representants conegudes d'aquestes pràctiques sagrades; la forta repercussió social del cristianisme va fer minvar el poder femení tant en les esferes polítiques com espirituals. Les remeieres o xamans i les seves curacions es van considerar malèvols i van anar desapareixent de l'esfera pública, essent prohibides i eliminades. Com a puntals de les creences vikings, a l'igual que els druides celtes, foren les primeres a ser perseguides, doncs es coneixia i es temia la seva rellevància dins del clan i la seva consolidada influència dins de la societat viking. Elles representaven el paganisme que calia abolir i la seva influència era quelcom perillós que convenia erradicar de la població. Cal destacar la importància que tenien com a bressol sociocultural dels pobles precristians de l'Europa medieval, elles eren essencials per a la cohesió del grup i per mantenir les tradicions ancestrals. Al mateix temps eren les sanadores del cos i l'esperit, transmissores de la sacralitat i la mitologia, eren les portadores del coneixement del cicle natural de la vida i la mort.

La *völva* de Fyrkat és un dels últims reductes de la presència d'aquestes dones vikings, de la seva particular manera de sanar i guiar els seus pobles, d'una forma de poder i influència política al ser considerades com les portaveus dels déus. Al imposar-se el cristianisme per canviar la mentalitat del poble, calia desfer-se de la seva influència per instaurar una nova litúrgia i propagar una nova ètica i comportament social.

El paper de les dones, els nens i els ancians no ha estat narrat en el discurs històric, i la cultura popular tot just comença a revelar-se gràcies a les noves preguntes que es fan els investigadors que contempen l'arqueologia del gènere plantejant-se el que realment representa conèixer el passat d'una societat i els seus integrants.

A l'analitzar els objectes de l'aixovar del nostre cas d'estudi i plantejar hipòtesis del seu significat, apareix la existència de les *völur*, que ens ha permès poder estudiar detalladament els vestigis arqueològics per integrar el component antropològic amalgamador de tot el conjunt que es la clau per entendre la seva existència. La singularitat del cas present és que es tracta d'un aixovar associat al món del culte, una evidència de la importància d'aquestes pràctiques xamàniques dins de la societat viking i dels rituals ancestrals que mostren la identitat ètnica-cultural i cohesió social del grup.

La inhumació analitzada és un testimoni del final d'una època, dels últims reductes del prestigi de les *völur* i el paganisme nòrdic. Aquestes dones sacres eren les mestres de cerimònies, les que dirigien el ritual d'unió amb el més enllà i els seus consells s'obeïen com si es tractés de la mateixa veu que, segons el seu mite, va guiar al déu Odin. La tomba pertany a un conjunt reduït d'inhumacions amb ítems similars, testimonis de la seva litúrgia i canalització ancestral de la seva mitologia, la qual era cabdal pels pobles vikings. L'arqueologia del culte pretén ser un mirall de les creences que mouen un grup humà a actuar d'una determinada manera, és el reflex de la forma d'entendre la seva pròpia existència humana.

Si observem els vestigis arqueològics, cercant el rastre de la vida quotidiana o la vida sacra d'una comunitat, ens acostem al que hi ha més enllà dels factors politicoeconòmics d'una societat. La guerra pel poder, les administracions territorials, els modes productius o els intercanvis comercials, són factors transculturals fàcils de comprendre perquè els coneixem i ens són propers. En canvi el món simbòlic o xamànic del paganisme europeu ha desaparegut de la nostra quotidianitat i, encara que estigui present en algunes societats preindustrials actuals, és quelcom del nostre passat que ja hem oblidat.

Pel que fa a la divulgació d'aquesta memòria perduda el Museu Nacional de Dinamarca ha planificat una futura exposició sobre el món viking i les *völur* titulada: *La profecia de la Völva*, que obrirà les seves portes l'estiu del 2024. L'investigador Peter Pentz (2019), a partir d'una de les peces de l'exposició, un penjoll de plata localitzat al jaciment danès de Lejre a Zealand cedit pel *Roskilde Museum* (fig. 37), va trobar un possible significat de la joia recuperada: «Provablement aquestes figures entronitzades representen dones *völur* amb rostres pintats en una mena de trànsit». (Pentz, 2019: 349).

Per tal d'unificar la panoràmica dels components de l'aixovar de Fyrkat i la seva vinculació amb el xamanisme viking cal destacar les restes de l'anomenada “planta boja” o *henbane negre* (*Hyoscyamus niger*) que duia la inhumada dins d'una bossa lligada al cinturó. Peter Pentz (2019), relacionant els trànsits amb el consum d'aquesta herba, explica que «(...) coneixem les receptes de les bruixes a l'edat mitjana, que consistien en *henbane negre* i greix. Quan els dos ingredients es barregen i s'apliquen a les membranes mucoses, la persona pot passar a un estat de trànsit eufòric o en cas de sobredosis, morir. És molt possible que aquesta recepta fos coneguda ja al segle IX» (Pentz, 2019: 355).

No sabem si la planta de l'enterrament es va utilitzar com a símbol del poder dels trànsits xamànics o per ocasionar la mort de la inhumada però el que és segur és que és una ofrena funerària important donada la significativa quantitat de la substància que s'ha recuperat.



Figura 37 Penjoll d'una figura femenina entronitzada, 800-1050, Lejre, Dinamarca. Font: Roskilde Museum, 2021

7. Consideracions finals

Amb aquest estudi es pretén posar en evidència els aspectes identitaris d'un grup reduït de dones de poder pertanyents a la cultura viking, que clarament desenvolupaven un rol xamànic de rellevància social, potser fins i tot arribant a ser conselleres estatals. Però a l'intentar descriure amb detall aquest rol sorgeixen més dubtes que respostes, doncs és un ofici amb un coneixement que no s'ha transmès de forma escrita i al desaparèixer les seves protagonistes també ha desaparegut el seu contingut. Malgrat això, les evidències arqueològiques més la similitud etnogràfica amb l'actual xamanisme de les regions de Lapònia, ens ofereixen la garantia de la seva veracitat, de què no es tracta de quelcom exclusiu de les fonts mitològiques ni sorgit de la imaginació popular. Les *völur* van existir, i apart de la desconexió de les seves pràctiques curatives, sabem que representen les tradicions més sagrades de la cultura viking. A diferència de les actuals xamans tribals del poble Sami, podien exercir de vidents dins d'un territori extens i ser influents en les dinasties clàniques governants.

Al mateix temps que xamanes, eren dones que participaven a les esferes governamentals de les seves comunitats, fins al punt que, en el cas de la dona de Fyrkat, podia haver estat la *völva* al servei del monarca Harald Blåtand, degut a la seva coincidència espacio-temporal i el moment de transició del paganisme al cristianisme que van viure. Aquest poder femení va canviar radicalment amb la instauració de la cristiandat, doncs la nova religió va establir els paràmetres a seguir i va definir el nou paper de les dones, que era bàsicament procrear i obeir als homes. La nova religió monoteista va censurar tot el que estava vinculat amb el món de les mitologies politeïstes, marcant uns valors ètics i morals que canviaren profundament tots els àmbits de les societats paganes medievals i, molt especialment, els conceptes de gènere o família.

La present recerca ens permet donar visibilitat a una manera de viure oblidada que ja no es transmet, unes tradicions molt antigues que desapareixerien si la recerca arqueològica no es plantejés el perquè de la seva existència. És el nostre deure com a investigadors del passat restaurar les diferents maneres de viure i de creure, recuperar evidències, interpretar els vestigis, no només des de la classificació tipològica material, sinó anant més enllà de l'objecte, més enllà de les funcions humanes que coneixem, cal formular noves preguntes a la materialitat que anem desenterrant, perquè tal volta ens està narrant nous aspectes de la nostra història.

La tomba número quatre de Fyrkat és la destacada inhumació d'una *völva* que va ser important tant en la vida com en la mort i constitueix un testimoni rellevant de la seva

existència i la seva influència social. És, per tant, una evidència històrica del final d'una època, d'un moment crucial de la història danesa que va canviar el panorama cultural en un nou context politico-religiós. Per la singularitat d'aquest període, la nostra recerca s'ha endinsat en la societat pagana viking, entrellaçant les escriptures amb els vestigis, tot unint els objectes amb el teixit d'activitats i protagonistes que sovint s'han invisibilitzat en el relat del nostre passat. La comunitat de Fyrkat va viure aquest moment de canvi que caracteritza l'Edat Mitjana europea, com és el pas del politeisme al monoteisme o la consolidació de les noves estructures de poder que gestaren els estats actuals. Aquest període tan complex va deixar la seva empremta material dins les coordenades espai-temps de Fyrkat, una referència que és cabdal per a l'arqueologia i que representa la clau mestra per corroborar o desmentir el mite. L'anàlisi arqueològica ha permès, doncs, acostar-nos a una veritat més àmplia i posar llum a la realitat cultural del món del xamanisme viking a partir d'una de les seves protagonistes.

8. Bibliografia

- Boyer, R. (2000): *La vie quotidienne des vikings (800-1050)*. Hachette, París.
- Christensen, A. E. (1979): “Historisk Tidsskrift. Bind 13, række 6”. *Klaäussen*. 26, pp. 46-78.
- Danielsson, M. (2019): “Affect as the last cry of objects and phenomena”. *Uppsala University Publications*, 4, pp. 123-144.
- De Vries, J. (1935): “Altnordische Literaturgeschichte”. Berlin/New York: Grundriß der germanischen Philologie, 15/16, pp. 45-70.
- De Vries, J. (1923): *De Wikingen in de lage landen bij de zee*. Haarlem, Tjeenk Willink.
- Dubois, T. (1999): “Nordic religions in the Viking Age”. *University of Pennsylvania Press*, 6, pp. 12-49.
- Fericgla, J. M. (2000): *Los chamanismos a revisión: de la vía del éxtasis a Internet*. Barcelona: Kairós.
- Font, Q. (1973): *Diccionario de Botánica*. Barcelona: Labor.
- García, R. (2014): *Völuspá: La profecía de la vidente*. Madrid: Miraguano Ediciones.
- Graham-Campbell, J. (1997): *Vikings and the Danelaw*. Nottingham & York.
- Hagerup, C. (1996): *The viking fortresses of Fyrkat and Aggersborg*. Noerresundby Gymnasium og HF-Kursus.
- Hedegaard, K. R. (2016). “El broche de caja Gotlandic de la tumba IV de Fyrkat. Una investigación sobre la técnica de fundición y los métodos de trabajo asociados con los broches de varias piezas”. *Revista danesa de arqueología*, 5 (1-2), pp. 3-18.
- Hillborg, J. (2011): “Kvinnan i Fyrkat: en detaljstudie av den vikingatida kvinnograven nr 4 i Fyrkat, Danmark”. *Institutionen för arkeologi och antikens kultur, Stockholms universitet*, 14, pp. 26-41.
- Kamiński, L. (2017): *Las drogas en la guerra: una historia global*. Barcelona: Crítica.
- Kristiansen, M. S., Roesdahl, E., & Graham-Campbell, J. (eds.). (2015): “Medieval Archaeology in Scandinavia and Beyond: History, Trends and Tomorrow: Proceedings of a Conference to Celebrate 40 Years of Medieval Archaeology at Aarhus University”. *Aarhus University Press*, 99, pp. 24-144.

- Langer, J. (2015): *Dicionário de Mitologia Nórdica: símbolos, mitos e ritos*. Portugal: Hedra.
- Logan, D. (2005): *The Vikings in History*. Routledge New York & London.
- Lomonossov, M. (1755): *Gramática rusa*. San Petersburgo: Laureia.
- López, A. (2003): *Escandinavos*. Madrid: Universidad Carlos III de Madrid.
- Martín, M. (2011): *Mitología Nórdica*. Barcelona: Cátedra.
- Orser, E. Charles Jnr. (ed.) (2002): *Encyclopedia of Historical Archaeology*. Londres: Routledge.
- Price, N. (2004): *The Archaeology of Shamanism*. Nova York: Psychological Press.
- Pentz, P., Varberg, J., & Sørensen, L. (2019): “Meet the Vikings: for real”. *Antiquity*, 93: 340-369.
- Roesdahl, E. (1974): “Die Wikingerfestung von Fyrkat (Dänemark)”. *Burgen und Schlösser-Zeitschrift für Burgenforschung und Denkmalpflege*, 15 (1), pp. 5-19.
- Roesdahl, E. (1977): “Fyrkat: en jysk vikingeborg”. *II Oldsagerne og gravpladsen. Det kgl. nordiske Oldskrifteselskab, København*.
- Roesdahl, E. (1998) *The Vikings*. Australia: Penguin Books.
- Ruffoni, K. (2011): “Viking Age Queens: The Example of Oseberg (Oslo)”. *Lövcngen*, 5, pp. 45-59.
- Sawyer, P. (1975): *The age of the vikings*. Londres: Hodder & Stoughton Educational.
- Thedéen, Q. (2012): “Box brooches beyond the border: Female Viking Age identities of intersectionality”. *To tender gender: The pasts and futures of gender research in archaeology. Aarhus University Press*, 79, pp. 61-81.
- Varberg, J. (2019): *Viking*. Suècia: Danish Arts Foundation.
- Villalba, A. (1987): *La saga de Erik el Rojo: cuentos nórdicos*. Madrid: Edaf.
- Vrængmose, C. (2008): “Vikingetid og middelalder i Algade 9”. *Den arkæologiske undersøgelse*, 5, pp. 19-29.